

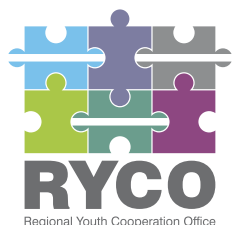

**JACANJE SMISLENOG UČEŠĆA
MLADIH U PROCESIMA
DONOŠENJA ODLUKA U CRNOJ GORI**

April 2026, Podgorica

Naziv Policy papera

Jačanje smislenog učešća mladih u procesima donošenja odluka u Crnoj Gori

Izdavač

Građanska alijansa

Za izdavača

Milan Radović

Autor stripa

Stefan Đurić

Dizajn i prelom

Mastermind

Štampa

AP Print

Tiraž

60 primjeraka

Godina i mjesto izdanja

April 2025, Podgorica

Policy paper je urađen u okviru projekta „Obećanje mladih za mir“, koji sprovodi Građanska alijansa uz podršku programa „RYCOgnizing YPS“, koji implementira Regionalna kancelarija za saradnju mladih, uz podršku njemačke razvojne saradnje.

SADRŽAJ

APSTRAKT.....	6
1. UVOD.....	7
2. METODOLOŠKI OKVIR I DOPRINOS DOKUMENTA	9
3. KONCEPTUALNI OKVIR: OD FORMALNOG UKLJUČIVANJA DO SMISLENOG UČEŠĆA MLADI	12
4. TRENUTNO STANJE UČEŠĆA MLADIH U CRNOJ GORI.....	13
4.1 Normativni i institucionalni okvir	13
4.2 Učešće u praksi: iskustva i percepcije mladih	16
5. KLJUČNE PREPREKE SMISLENOM UČEŠĆU MLADIH	23
5.1 Analiza prepreka smislenom učešću iz istraživanja	25
5.2 Komparativna perspektiva: regionalni obrasci i potvrda sistemskih prepreka.....	28
6. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SMISLENOG UČEŠĆA MLADIH U CRNOJ GORI	28
6.1 Preporuke za jačanje institucionalnog i participativnog okvira učešća mladih	30
6.2 Preporuke za jačanje kapaciteta, inkluzije i podržavajućeg okruženja za učešće mladih.	33
6.3 Reformski prioriteti – sistemsko uključivanje mladih u procese donošenja odluka.....	35
6.3.1. Uvođenje obaveze smislenog uključivanja mladih u sve faze kreiranja javnih politika i propisa.....	35
6.3.2. Uspostavljanje minimalnih standarda za participaciju mladih na lokalnom nivou sa ciljanim mjerama za marginalizovane grupe	35
6.3.3. Obavezne obuke za javne službenike i donosiocje odluka o principima smislenog učešća mladih	35
7. ZAKLJUČAK I PUT NAPRIJED	36

Apstrakt

Policy paper pod nazivom „Jačanje smislenog učešća mladih u procesima donošenja odluka u Crnoj Gori“, ima za cilj jačanje smislenog učešća mladih u procesima donošenja odluka u Crnoj Gori, u skladu sa ciljevima Agende Ujedinjenih nacija “Mladi, mir i bezbjednost” (Youth, Peace and Security Agenda - YPS). Dokument se oslanja na rezultate sprovedenog istraživanja i nalaze fokus grupa sprovedenih na lokalnom i nacionalnom nivou, i reflektuje iskustva, perspektive i preporuke mladih uključenih tokom čitavog projektnog ciklusa, koja se odnose na participaciju mladih kao jedan od pet ključnih stubova Agende.

Uprkos relativno razvijenom normativnom okviru i formalnim opredjeljenjima Crne Gore ka demokratskom razvoju i evropskim integracijama, učešće mladih u odlučivanju i dalje je pretežno konsultativno i često simboličko. Postojeći mehanizmi nerijetko ne omogućavaju da mladi ostvaruju stvaran uticaj na javne politike i odluke koje direktno utiču na njihov život. Taj raskorak između formalnog učešća i realnog uticaja doprinosi padu povjerenja u institucije, političkoj distanci i slabljenju demokratskog legitimiteta.

Policy paper zagovara pomak od fragmentiranih i ad hoc praksi ka struktuiranom, smislenom i institucionalizovanom učešću mladih. Analiza identifikuje ključne systemske prepreke: institucionalni tokenizam, slabu odgovornost i povratnu informaciju od strane institucija, ograničene kapacitete, i institucija i mladih za participativno upravljanje, kao i nedovoljnu uključenost marginalizovanih i teško dostupnih mladih. Polazeći od međunarodnih standarda i nacionalne realnosti, dokument nudi operative, institucionalno utemeljene preporuke koje ciljaju: jačanje podsticajnog pravnog i strateškog okvira, bolje povezivanje lokalnog i nacionalnog nivoa, razvoj održivih partnerstava mladih i institucija kao i uvođenje jasnih mehanizama odgovornosti, praćenja i mjerenja efekata.

Dodatno, dokument uvažava nalaze značajnih regionalnih istraživanja o izazovima participacije i potrebama mladih, kao i preporuke mladih razvijene kroz regionalne procese (u okviru Berlinskog procesa - Regionalnog omladinskog foruma)¹, koje naglašavaju potrebu da parlamentarni odbori i nadležna ministarstva sistematski uključuju nacionalne savjete mladih i omladinske organizacije u kreiranju politika, posebno u oblastima ljudske bezbjednosti, digitalnog upravljanja i inkluzije. Preporuke Youth Forumu ukazuju i na važnost jačanja antidiskriminacionih mehanizama i usklađivanja sa EU standardima zaštite prava, kao i uvođenja sistemskih mjera medijske i digitalne pismenosti koje povećavaju otpornost mladih na dezinformacije, govor mržnje i radikalizaciju. Ovi nalazi su relevantni i za Crnu Goru, jer pokazuju da participacija mladih ne treba da bude formalna, već tematski i institucionalno uvezana sa ključnim politikama koje utiču na bezbjednost, povjerenje i koheziju društva.

¹ RYCO Youth Forum 2025, dostupno na: <https://www.rycowb.org/wp-content/uploads/2025/10/Recommendations-Youth-Forum-2025.pdf>, pristupljeno: 24. januar 2026. godine

1. Uvod

Mladi su globalno prepoznati kao ključni akteri demokratskog razvoja, društvene kohezije i održivog mira. Njihovo učešće u procesima donošenja odluka nije pitanje dobre volje institucija, već pitanje prava i demokratskog standarda. Ovaj princip je normativno potvrđen kroz više međunarodnih dokumenata, među kojima posebno mjesto zauzima Agenda Ujedinjenih nacija „Mladi, mir i bezbjednost“, uspostavljena Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN 2250 iz 2015. godine² koja je dodatno razrađena rezolucijama 2419 iz 2018. godine³ i 2535 iz 2020. godine.⁴ Rezolucija 2250 po prvi put sistematski prepoznaje mlade ne samo kao potencijalno ranjivu grupu, već kao pozitivne aktore izgradnje mira i društvene otpornosti, pozivajući države članice da obezbijede njihovu punu, ravnopravnu i smisleniju uključenost u procese donošenja odluka na svim nivoima.⁵ Time participacija mladih postaje ne samo demokratsko, već i bezbjednosno pitanje.

Održivi mir nije moguć ukoliko mladi nijesu zastupljeni u političkom životu i ukoliko nemaju stvaran prostor za uticaj na odluke koje oblikuju njihovu budućnost. Posebno slikovit podatak koji govori u prilog tezi širokog prostora za unaprijeđenje postojećeg stanja, je da svega 2,9% parlamentaraca globalno čine mladi ispod 30 godina, dok 76% mladih smatra da ih političari ne slušaju.⁶ Ovi podaci ukazuju na duboki jaz između formalne demokratije i generacijske zastupljenosti.

Savremeni međunarodni okviri, uključujući YPS agendu, izvještaj generalnog sekretara UN „Our Common Agenda“, Strategiju EU za mlade i standarde Savjeta Evrope, dosljedno naglašavaju da učešće mladih mora biti smisleno, institucionalno utemeljeno i praćeno dijeljenjem moći, a ne svedeno na konsultativne ili simboličke mehanizme.⁷ Učešće mladih je godinama u fokusu interesovanja Evropske unije a najnoviji plan rada Evropske komisije za 2026. godinu naglašava da mlade treba „osnažiti da u potpunosti učestvuju u demokratiji“ uz dodatak da će buduća Strategija međugeneracijske pravičnosti podržati solidarnost među generacijama.⁸

U tom kontekstu, participacija mladih ne predstavlja dodatnu vrijednost javnih politika, već mehanizam koji doprinosi legitimitetu institucija, kvalitetu odluka i dugoročnoj stabilnosti društva. YPS agenda jasno povezuje učešće mladih sa izgradnjom društvene kohezije, koja podrazumijeva povjerenje među građanima, povjerenje u institucije i spremnost da se zajednički doprinosi opštem dobru.⁹

² Države da uključe mlade u donošenje odluka i mirovne procese na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Takođe, ovom rezolucijom se navodi zabrinutost zbog radikalizacije i zloupotrebe interneta za regrutaciju mladih.

³ Rezolucija 2419, usvojena 2018. godine predviđa uključivanje mladih žena, rodna ravnopravnost, sport, kultura, formalno i neformalno obrazovanje

⁴ Rezolucija 2535, usvojena 2020. godine predviđa digitalni prostori kao priliku za dijalog, učešće, pozitivni narativi, prijetnja - regrutovanje, dezinformacije. Takođe, ovom rezolucijom, predviđeni su i konkretni koraci za sprovođenje YPS Agende.

⁵ UN Security Council, Resolution 2250 (2015), S/RES/2250.

⁶ Dostupno na: <https://www.globalcitizen.org/en/content/be-seen-be-heard-explainer/>, pristupljeno: 20. januar 2026. godine

⁷ UN Secretary-General, Our Common Agenda (2021); EU Youth Strategy 2019–2027; Council of Europe Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life.

⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Commission work programme 2026, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52025DC0870>, pristupljeno: 11. februar 2026. godine

⁹ “Implementing the Youth, Peace and Security Agenda at Country-level: A Guide for Public Officials”. Global Coalition on Youth, Peace, and Security, Office of the UN Secretary-General’s Envoy on Youth. New York. 2022.

Crnogorski kontekst: formalni okvir i praktični jaz

Crna Gora je formalno uspostavila normativni okvir koji prepoznaje učešće mladih kroz strateška dokumenta, savjetodavna tijela i sektorske politike. Ključni instrumenti u tom smislu uključuju Zakon o mladima Crne Gore¹⁰ i Nacionalnu strategiju za mlade¹¹, koji definišu institucionalne mehanizme, principe i ciljeve omladinske politike, uključujući i participaciju mladih na nacionalnom i lokalnom nivou. Ovi dokumenti predviđaju uspostavljanje savjeta mladih, razvoj lokalnih politika za mlade, kao i obavezu uključivanja mladih u procese donošenja odluka koji ih se tiču.

Međutim, kako je istaknuto u ovom dokumentu, problem ne leži prvenstveno u nedostatku mehanizama, već u njihovom učinku. Postojeći sistem participacije mladih često ostaje konsultativan, bez obavezne povratne informacije, bez jasno definisanog uticaja na konačne odluke i bez sistemskog praćenja efekata. Takav pristup stvara participativni paradoks: mladi su formalno uključeni, ali suštinski nemaju moć da utiču.

U kontekstu evropskih integracija i reformi povezanih sa poglavljima 23 i 24, kvalitet participacije mladih postaje indikator demokratske zrelosti i institucionalne odgovornosti. Smisleno učešće mladih predstavlja horizontalni standard koji mora biti integrisan u politike obrazovanja, digitalne transformacije, ljudskih prava, bezbjednosti i socijalne inkluzije - što je u skladu sa deset oblasti politika za primjenu YPS agende. Upravo tu dimenziju dodatno osnažuju između ostalog i preporuke mladih sa RYCO Youth Forum 2025, koje insistiraju na sistematskom uključivanju mladih i njihovih predstavničkih struktura u kreiranje politika u oblastima ljudske bezbjednosti, digitalnog upravljanja i inkluzije, kao i na mjerama koje štite prava ranjivih grupa i jačaju povjerenje u institucije.

U crnogorskom kontekstu, istraživanja UNICEF-a i UNDP-a ukazuju na:

- a) nizak nivo povjerenja u institucije,
- b) percepciju da stavovi građana nemaju uticaj na odluke,
- c) izraženu nacionalnu i etničku polarizaciju,
- d) rast govora mržnje i digitalnog nasilja.¹²

Ovi nalazi potvrđuju da participacija mladih ne može biti posmatrana izolovano od pitanja povjerenja i društvene stabilnosti. Ukoliko mladi nemaju iskustvo stvarnog uticaja, raste rizik političke distance, apatije i udaljavanja od formalnih demokratskih procesa.

¹⁰ Zakon o mladima ("Službeni list Crne Gore", br. 025/19 i 027/19)

¹¹ Strategija za mlade 2023-2027. sa akcionim planom, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>, pristupljeno: 15. januar 2026. godine

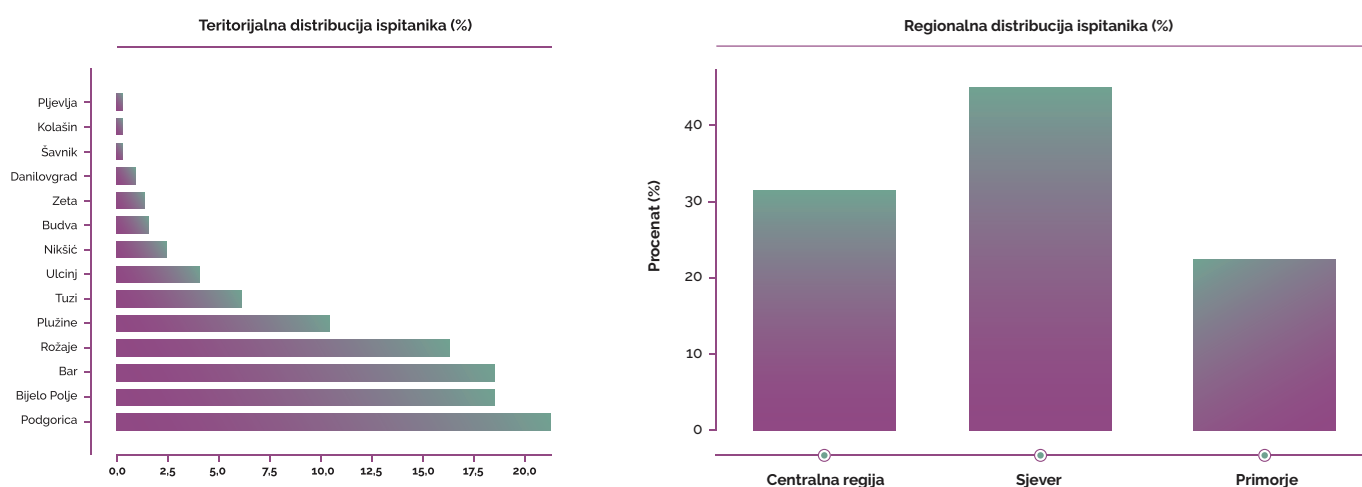
¹² „Istraživanje potreba mladih i procjena lokalnih omladinskih politika u 15 crnogorskih opština“, UNICEF i UNDP, maj 2022. godine

2. Metodološki okvir i doprinos dokumenta

Ovaj policy paper izrađen je u okviru projekta Youth Promise for Peace i zasniva se na empirijskom istraživanju sprovedenom među 304 mladih uzrasta od 14 do 30 godina iz 14 opština u Crnoj Gori: Bijelo Polje, Podgorica, Plužine, Nikšić, Šavnik, Tuzi, Danilovgrad, Zeta, Rožaje, Bar, Budva, Kolašin, Pljevlja i Ulcinj.

Istraživanje je sprovedeno tokom januara i februara 2026. godine, putem strukturiranog upitnika distribuiranog kroz saradnju sa obrazovnim institucijama i organizacijama civilnog društva. Uzorak je prigodnog karaktera i omogućava relevantan indikativni uvid u stavove mladih u Crnoj Gori. Prikupljeni podaci analizirani su primjenom deskriptivne statistike, uz komparativni pristup prema starosnim, teritorijalnim i socio-demografskim karakteristikama ispitanika. Učešće u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno, uz poštovanje osnovnih etičkih principa istraživanja, posebno imajući u vidu uključivanje maloljetnih ispitanika.

Uzorak karakteriše izražena teritorijalna disperzija, čime je omogućeno obuhvatanje različitih regionalnih konteksta i socio-ekonomskih specifičnosti. Najveći udio ispitanika dolazi iz Podgorice (20,7%), što je u skladu sa njenom demografskom veličinom i ulogom administrativnog, obrazovnog i društvenog centra države. Značajna zastupljenost bilježi se i u sjevernim i primorskim opštinama: Bijelo Polje i Bar (po 18,1%), Rožaje (15,8), Plužine (10,2%), Ulcinj (4%). Ovakva distribucija uzorka omogućava relativno uravnotežen uvid u stavove mladih iz različitih geografskih i društvenih konteksta u Crnoj Gori, uz napomenu da je veća zastupljenost urbanih sredina očekivana i metodološki opravdana.

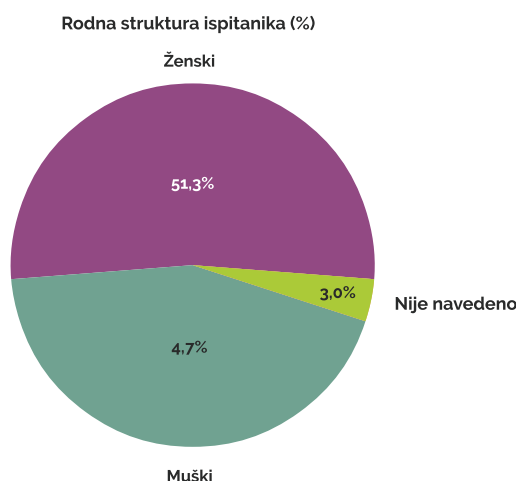

Istraživanje je obuhvatilo mlade koji su u obrazovnom sistemu, ali i mlade koji su već na tržištu rada ili su izvan obrazovanja i zaposlenja (NEET mladi). Kada je riječ o prethodnom učešću u društvenim i participativnim procesima, dio mladih navodi iskustvo kroz radionice i forume, savjete mladih, javne rasprave ili konsultacije sa institucijama, dok značajan broj ispitanika ističe da nijesu imali priliku da učestvuju u takvim procesima. Ovi podaci dodatno potvrđuju potrebu za sistemskim jačanjem mehanizama koji će omogućiti smislenije i dostupnije učešće mladih u procesima donošenja odluka i izgradnje mira.

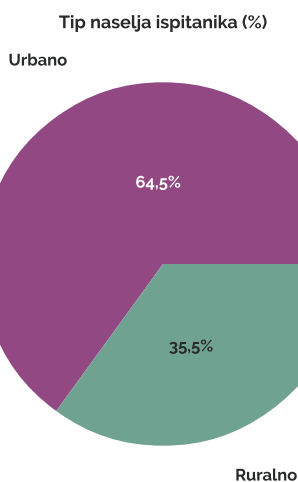
U okviru sprovedenog istraživanja, analizirani su odgovori ispitanika čija starosna struktura pruža reprezentativan uvid u stavove različitih faza mladosti. Najveći dio uzorka, njih 212 ili 69,7%, čine adolescenti uzrasta od 14 do 18 godina, što je ključna populacija za razumijevanje participacije na pragu punoljetstva i sticanja biračkog prava. Značajan udio od 21,7% (66 ispitanika) pripada kategoriji mladih od 19 do 24 godine, koji se suočavaju sa izazovima tranzicije ka tržištu rada ili visokom obrazovanju.

Najmanje zastupljena, ali jednako važna grupa od 25 do 30 godina broji 26 ispitanika (8.6%), čime je obuhvaćena perspektiva nešto starijih mladih koji već imaju iskustva sa donošenjem odluka u svijetu odraslih. Poseban naglasak je na činjenici da većinu ispitanika čine učenici i studenti, imajući u vidu da je još 2003. godine UN naglasio da je participacija mladih uzrasta 15-18 godina ključna za demokratiju, razvoj i zaštitu mladih.¹³ Time rezultati ovog istraživanja dobijaju dodatnu relevantnost u kontekstu međunarodnih standarda.

U pogledu rodne strukture, uzorak je relativno uravnotežen: žene (51,3%), muškarci (45,7%), dok se (3%) ispitanika nije izjasnilo o svom polu. Ovakva distribucija omogućava analizu nalaza bez značajnog rodnog disbalansa.

Konačno, analiza prema tipu naselja ukazuje na značajne razlike u kontekstu u kojem mladi odrastaju i participiraju. Iako većina ispitanika dolazi iz urbanih sredina (64,5%), činjenica da više od trećine uzorka čine mladi iz ruralnih sredina predstavlja važan analitički doprinos. Ovo je posebno značajno imajući u vidu da mjesto stanovanja često direktno utiče na dostupnost obrazovnih i kulturnih sadržaja, institucionalne podrške, kao i prilika za aktivno učešće u procesima donošenja odluka. U tom kontekstu, rezultati istraživanja omogućavaju identifikaciju specifičnih izazova sa kojima se suočavaju mladi iz ruralnih sredina, uključujući ograničen pristup informacijama, slabiju institucionalnu povezanost i manji broj participativnih platformi, što dodatno ukazuje na potrebu za teritorijalno osjetljivim pristupima u kreiranju omladinskih politika.

¹³ The global situation of young people, World youth report 2003, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, str 270-290

Polazeći od konceptualne razlike između formalnog uključivanja i smislenog učešća, ovaj dokument ima tri cilja:

- a) da precizno definiše šta podrazumijeva smisleno učešće mladih u skladu sa YPS agendom i evropskim standardima;
- b) da analizira postojeće stanje u Crnoj Gori na osnovu nalaza istraživanja i rezultata fokus grupa;
- c) da ponudi preporuke za prelazak sa simboličke na suštinsku participaciju mladih.

Ovaj dokument zagovara transformaciju postojećeg modela iz konsultativnog u partnerski (youth–adult partnership model), u kojem mladi nijesu samo konsultovani akteri, već ravnopravni partneri u oblikovanju politika. Smisleno učešće mladih nije samo pitanje omladinske politike. Ono je pitanje kvaliteta demokratije, društvene kohezije i dugoročne stabilnosti.

Metodološka napomena i ograničenja istraživanja

Iako istraživanje pruža značajan uvid u stavove i iskustva mladih u Crnoj Gori, određena metodološka ograničenja treba imati u vidu prilikom interpretacije nalaza. Prije svega, veći udio ispitanika iz urbanih sredina može uticati na percepcije dostupnosti participativnih mehanizama i društvenih prilika, dok su iskustva mladih iz ruralnih područja, iako značajno zastupljena, potencijalno manje vidljiva u ukupnim nalazima.

Dodatno, podaci se zasnivaju na samoprocjeni ispitanika, što može uključivati subjektivne percepcije i ograničenja u pogledu tačnosti ili potpunosti odgovora.

Uprkos navedenim ograničenjima, istraživanje predstavlja relevantan indikativni okvir za razumijevanje ključnih trendova u participaciji mladih, te pruža osnovu za formulaciju preporuka usmjerenih ka unapređenju omladinskih politika, posebno u oblasti uključivanja mladih u procese donošenja odluka i izgradnje mira.

3. Konceptualni okvir: od formalnog uključivanja do smislenog učešća mladih

Razlikovanje između formalnog uključivanja mladih i smislenog učešća predstavlja polaznu tačku za analizu kvaliteta participacije u savremenim demokratijama. Iako se ovi pojmovi u praksi često koriste kao sinonimi, oni označavaju različite nivoe moći, uticaja i institucionalne odgovornosti. Ova razlika je suštinska jer direktno utiče na demokratski legitimitet odluka, povjerenje mladih u institucije i dugoročnu društvenu stabilnost.

Formalno uključivanje najčešće podrazumijeva učešće mladih u konsultacijama, javnim raspravama, radnim grupama ili savjetodavnim tijelima koje iniciraju i kontrolišu institucije. U takvim procesima mladi mogu iznijeti mišljenje, ali bez jasne garancije da će njihov doprinos biti integrisan u konačne odluke. Ovaj model je često projektno orijentisan, jednokratian i zavisian od dobre volje institucija, bez obavezne povratne informacije ili mjerljivog uticaja. Iako zadovoljava proceduralne standarde participacije, on ne podrazumijeva dijeljenje moći niti sistemsku integraciju mladih u procese odlučivanja. Nasuprot tome, smisleno učešće (meaningful participation) podrazumijeva aktivno, kontinuirano i ravnopravno uključivanje mladih u sve faze ciklusa javnih politika - od identifikacije problema i oblikovanja rješenja do implementacije i evaluacije. OECD naglašava da takav pristup zahtijeva uklanjanje starosnih i strukturnih barijera, institucionalnu odgovornost i stvarno dijeljenje moći, kako bi se ojačalo povjerenje mladih u javne institucije.¹⁴ Smisleno učešće se, dakle, ne mjeri brojem konsultacija, već stepenom uticaja.

Ova razlika dobija dodatni značaj u okviru Agende Ujedinjenih nacija „Mladi, mir i bezbjednost“ (YPS). Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN 2250 (2015), zajedno sa rezolucijama 2419 (2018) i 2535 (2020), prepoznaje participaciju mladih kao jedan od ključnih stubova izgradnje mira i društvene otpornosti.¹⁵ Mladi se u ovom okviru ne tretiraju kao pasivni korisnici politika, već kao ravnopravni partneri u prevenciji konflikta, izgradnji povjerenja i jačanju društvene kohezije. Time participacija dobija i bezbjednosnu dimenziju: isključivanje mladih iz procesa odlučivanja može produbiti političku distancu i polarizaciju, dok njihovo smisleno uključivanje doprinosi legitimitetu institucija i stabilnosti društva.

Konceptualno, smisleno učešće se oslanja i na teoriju deliberativne demokratije, prema kojoj legitimnost javnih odluka ne proizlazi isključivo iz izbora, već iz inkluzivnog i transparentnog procesa javnog rasuđivanja.¹⁶ Ukoliko su čitave generacije sistematski podzastupljene u procesima odlučivanja, dolazi do demokratskog deficita reprezentativnosti. U tom smislu, participacija mladih predstavlja pitanje intergeneracijske pravde - generacije koje će dugoročno živjeti sa posljedicama javnih odluka moraju imati mogućnost da učestvuju u njihovom oblikovanju.¹⁷

Hartova ljestvica participacije dodatno pomaže u razlikovanju nivoa učešća - od manipulacije i dekoracije do zajedničkog odlučivanja i inicijativa koje vode mladi.¹⁸ U evropskom i regionalnom kontekstu čest je fenomen institucionalnog tokenizma, gdje su mladi formalno uključeni, ali bez stvarne moći ili jasnih mehanizama uticaja.

¹⁴ OECD, Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice (Paris: OECD Publishing, 2020); OECD, Building Trust and Reinforcing Democracy (2022).

¹⁵ United Nations Security Council, Resolution 2250 (2015); Resolution 2419 (2018); Resolution 2535 (2020).

¹⁶ Jürgen Habermas, Between Facts and Norms (MIT Press, 1996).

¹⁷ John Rawls, A Theory of Justice (Harvard University Press, 1971); koncept intergeneracijske pravde u savremenoj političkoj teoriji.

¹⁸ Roger Hart, "Children's Participation: From Tokenism to Citizenship," UNICEF Innocenti Essays, No. 4 (1992).

Tokenizam se manifestuje kroz savjetodavna tijela bez nadležnosti, jednokratne konsultacije i izostanak obavezne povratne informacije. Iako takvi procesi mogu proizvesti individualne razvojne koristi (jačanje kompetencija, političke efikasnosti i samopouzdanja), istraživanja pokazuju da oni rijetko dovode do strukturnog uticaja na javne politike.¹⁹ Ovaj raskorak konceptualizovan je kao paradoks participacije i moći: participacija jača mlade kao pojedince, ali ne transformiše strukture odlučivanja. Prelazak sa formalnog uključivanja na smisleno učešće zahtijeva promjenu institucionalne kulture - od modela konsultovanja ka modelu partnerstva mladih i institucija. Revidirana Evropska povelja o učešću mladih u lokalnom i regionalnom životu jasno naglašava da odgovornost za kvalitet participacije leži primarno na institucijama, a ne na motivaciji mladih.²⁰ Učešće se može smatrati smislenim samo ukoliko je praćeno stvarnim mogućnostima za uticaj, stabilnim finansiranjem, inkluzivnošću i institucionalnom posvećenošću.

Za potrebe ovog dokumenta, smisleno učešće mladih definiše se kao institucionalno utemeljen, kontinuiran i inkluzivan proces u kojem mladi imaju stvarnu mogućnost da utiču na javne odluke kroz direktno učestvovanje, transparentne procedure i obaveznu povratnu informaciju. Ovaj konceptualni okvir predstavlja osnovu za analizu stanja u Crnoj Gori u narednom poglavlju, kroz kriterijume direktnog učešća, dijeljenja moći, inkluzivnosti, kontinuiteta i institucionalne odgovornosti.

4. Trenutno stanje učešća mladih u Crnoj Gori

4.1 Normativni i institucionalni okvir

Crna Gora je uspostavila relativno razvijen normativni i institucionalni okvir kojim se formalno uređuje učešće mladih u procesima donošenja odluka. Participacija mladih normativno je uređena prvenstveno kroz Zakon o mladima, kao i kroz Nacionalnu strategiju za mlade, čime se uspostavlja institucionalni osnov za uključivanje mladih na nacionalnom i lokalnom nivou. Dodatno, ovaj okvir je u velikoj mjeri usklađen sa evropskim i međunarodnim standardima, uključujući EU Youth Strategy i agendu Ujedinjenih nacija za mlade, mir i bezbjednost (YPS), koji participaciju mladih prepoznaju kao ključni demokratski princip i preduslov održivog razvoja i društvene kohezije.

Analiza Zakona o mladima Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 025/19 i 027/19) ukazuje na strukturiran normativni napor da se učešće mladih u procesima donošenja odluka institucionalizuje i transformiše iz neobaveznog konsultovanja u zakonsku obavezu državnih i lokalnih organa. U članu 2 Zakona propisna je starosna granica za mlade i to od 15 do 30 godina života dok je omladinska politika uređena je članom 3 i posmatra se kao intersektorski skup mjera za uključivanje mladih u društvene tokove dok se u sledećem članu pod omladinskim radom podrazumijavaju aktivnosti radi osamostaljivanja i razvoja mladih. Član 5 definiše javni interes u oblasti omladinske politike kroz širok spektar mjera, ali iz ugla učešća mladih u procesima donošenja odluka posebno je značajna tačka koja se odnosi na "podsticanje proaktivnog učešća mladih u kreiranju i sprovođenju politika na državnom i lokalnom nivou". Ova odredba formalno prepoznaje mlade kao aktere, a ne samo kao korisnike politika, što predstavlja važan normativni iskorak ka participativnom pristupu. Međutim, iako se učešće mladih eksplicitno navodi, ono je definisano prilično opšto i bez jasnih mehanizama kako se to učešće ostvaruje u praksi.

¹⁹ „Uključivanje bez Tokenizma“, priručnik, Udruga Zaželi, 2024.

²⁰ Council of Europe, Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life (2003, rev. 2015).

Naravno i iz ugla zakonopisca je to namjerno urađeno kako bi se podzakonskim aktima preciziralo na koji način mladi učestvuju u donošenju odluka, da li kroz savjetodavna tijela, javne rasprave, participativne procese ili druge institucionalizovane kanale, definišući i bliže uređujući mjere i indikatore ove uključenosti. Takođe, većina ostalih tačaka u članu fokusirana je na razvoj, edukaciju i uključivanje mladih u različite društvene oblasti, ali ne i direktno na njihovu ulogu u odlučivanju, a naročito jer su ključni zakonski termini “podsticanje” i “promocija”. To ukazuje na pristup u kojem su mladi prvenstveno posmatrani kao korisnici politika, dok je njihova uloga kao donosilaca odluka ili ravnopravnih partnera manje razvijena. Iz perspektive jačanja participacije, ovaj član postavlja dobar temelj, ali nedostaje mu operativna dimenzija – jasni mehanizmi, obaveze i standardi koji bi osigurali da učešće mladih bude kontinuirano, smisleno i uticajno. Bez toga, postoji rizik da uključivanje mladih ostane formalno prepoznato, ali suštinski ograničeno u praksi.

Načela omladinske politike propisana su II dijelom Zakona u kome je omladinska politika postavljena na 5 stubova i to: jednakost, volonterizam, solidarnost mladih, aktivno učešće mladih i informisanost mladih. U kontekstu ove analize, poseban značaj ima član 11, kojim se aktivno učešće mladih definiše kao jedno od ključnih načela omladinske politike i koji eksplicitno navodi da “mladi aktivno učestvuju u procesu kreiranja i sprovođenja omladinske politike kroz koordinaciju i razvijanje međusektorskih partnerstava, saradnju sa mladima i subjektima koji planiraju i sprovode omladinsku politiku”. Ovim članom se naglašava da mladi ne treba da budu samo pasivni korisnici mjera, već aktivni učesnici u kreiranju i sprovođenju omladinske politike. Aktivno učešće se operacionalizuje kroz koordinaciju i razvijanje međusektorskih partnerstava, što podrazumijeva saradnju između institucija, organizacija civilnog društva, obrazovnih ustanova i samih mladih. Na taj način se otvara prostor za uključivanje mladih u različite faze procesa, od identifikacije problema i definisanja prioriteta, do implementacije i evaluacije politika. Član 11 predstavlja važan normativni okvir za afirmaciju uloge mladih u donošenju odluka, uz naravno potrebu za njegovim dodatnim razrađivanjem kroz podzakonske akte, strategije i konkretne mehanizme koji će osigurati da učešće mladih bude strukturirano, inkluzivno i zaista uticajno.

Utvrdjivanje i sprovođenje omladinske politike iz III dijela Zakona sprovodi se kroz 3 glavna akta koja se usvajaju na državnom i lokalnom nivou i to: Strategija za mlade i Program ostvarivanja javnog interesa u oblasti omladinske politike koje donosi Vlada i lokalni akcioni planovi za mlade koje donose opštine. Osim toga, i savjeti za mlade osnivaju se na državnom i lokalnom nivou s tim što kod Savjeta za mlade na državnom nivou postoji obaveza da se ovo tijelo oformi dok je opštinama ostavljeno diskreciono pravo da odluče da li će ili ne oformiti lokalni savjet za mlade. Savjet za mlade, u skladu sa članom 17, ima savjetodavnu i inicijativnu ulogu u oblikovanju omladinske politike, kroz davanje predloga, sugestija i mišljenja, naročito u postupku pripreme Strategije za mlade, kao i praćenje položaja mladih i predlaganje mjera za njegovo unapređenje. Posebno je značajna nadležnost koja se odnosi na delegiranje svog člana za učešće u postupku pripreme zakona iz oblasti relevantnih za mlade, jer ona predstavlja jedan od rijetkih konkretnih mehanizama direktnog uključivanja mladih u zakonodavni proces.

Ova odredba omogućava da perspektiva mladih bude zastupljena u ranoj fazi kreiranja propisa, čime se otvara prostor za uticaj na sadržaj zakona. Ipak, s obzirom na to da se radi o delegiranju jednog predstavnika, postavlja se pitanje obima i stvarnog uticaja ovog učešća, što ukazuje na potrebu za dodatnim jačanjem i širenjem participativnih mehanizama u zakonodavnom procesu. Uloga nevladinih organizacija propisana je članovima 19 i 20 kao legitimnog kanala kroz koji mladi artikulišu svoje interese, uz uvođenje instituta reprezentativnog saveza koji služi kao most između civilnog društva i države. Omladinski servisi koji služe kao fizičke prostorije za sprovođenje omladinskih aktivnosti i rada propisani su u IV dijelu Zakona i to omladinski klub i omladinski centar. Finansiranje omladinske politike uređeno je članom 27 kroz jasno podijeljene nadležnosti između državnog i lokalnog nivoa. Iz Budžeta Crne Gore obezbjeđuju se sredstva za sprovođenje programa, realizaciju strateških i akcionih planova, kao i za izgradnju, opremanje i funkcionisanje omladinskih servisa koje uspostavlja Ministarstvo.

Takođe, predviđena je finansijska podrška nevladinim organizacijama koje sprovode omladinsku politiku na nacionalnom nivou. Na lokalnom nivou, opštine su dužne da finansiraju otvaranje i rad omladinskih servisa, kao i aktivnosti nevladinih organizacija u skladu sa lokalnim akcionim planovima za mlade. Ovakav model ukazuje na kombinovani pristup finansiranju, koji podrazumijeva saradnju institucija i civilnog sektora, ali i na značaj decentralizacije u sprovođenju omladinske politike.

Postojeći mehanizmi učešća mladih mogu se okvirno podijeliti na:

- a) formalne i zakonski definisane mehanizme (Savjet za mlade, lokalni savjeti mladih, institucionalne konsultacije);
- b) institucionalne i programske mehanizme (kancelarije za mlade, omladinske strategije i akcioni planovi, programi podrške mladima);
- c) participativne i konsultativne procese (javne rasprave, omladinske konferencije, ad hoc konsultacije i inicijative).

Publikacija Juventasa „Participacija mladih - primjeri dobre prakse“²¹ identifikuje više organizovanih modela uključivanja mladih u procese odlučivanja, među kojima su: učenički parlamenti, studentski parlamenti, omladinske organizacije i NVO, podmlaci političkih partija, sindikati mladih, Uprava za mlade i sport (u ranijem institucionalnom okviru), Savjet za mlade, Crnogorski omladinski forum (COF), Savjet omladinskih inicijativa Predsjednika Crne Gore.

Međutim, uprkos postojanju ovako razgranatog institucionalnog okvira, učešće mladih u Crnoj Gori i dalje karakteriše značajan jaz između formalno uspostavljenih mehanizama i njihovog stvarnog uticaja na javne politike. Nalazi sprovedenog istraživanja dodatno potvrđuju ovu tendenciju, budući da značajan broj mladih navodi da nije imao priliku da učestvuje u procesima donošenja odluka ili da njihovo učešće nije imalo vidljiv uticaj. Dominantan pristup participaciji mladih i dalje je usmjeren na formalno ispunjavanje proceduralnih zahtjeva, dok se pitanja kvaliteta učešća - uključujući nivo uticaja, inkluzivnost, transparentnost i odgovornost institucija - nedovoljno sistemski adresiraju. U tom smislu, učešće mladih često ostaje na nivou konsultacija, bez jasne povratne sprege o tome na koji način su njihovi prijedlozi razmotreni ili integrisani u konačne odluke.

Ključno ograničenje postojećeg sistema ogleda se u pretežno savjetodavnom karakteru većine mehanizama. Većina tijela u kojima učestvuju mladi nema jasno definisane nadležnosti, pravo odlučivanja niti obavezu institucija da obrazlože postupanje po inicijativama mladih. Dodatno, ne postoje standardizovani mehanizmi praćenja uticaja mladih na javne politike, niti jasno definisani indikatori uspješnosti participacije. Posljedično, participacija mladih je često proceduralno zadovoljena, ali suštinski ograničena. Izazovi su posebno izraženi na lokalnom nivou, gdje implementacija omladinskih politika i funkcionalnost mehanizama u velikoj mjeri zavise od kapaciteta i prioriteta lokalnih samouprava. U praksi, to rezultira neujednačenim nivoom participacije mladih širom zemlje, kao i ograničenim pristupom participativnim platformama u manjim i ruralnim sredinama.

Dodatno, u Crnoj Gori i dalje nedostaje sveobuhvatna i sistemska analiza pravnog i institucionalnog okvira koja bi identifikovala ključne normative, operativne i implementacione praznine u oblasti učešća mladih. Bez takvog analitičkog temelja, teško je govoriti o strateškom i dugoročnom unapređenju sistema.

²¹ „Participacija mladih - primjeri dobre prakse”, Publikacija NVO Juventas, 2010.

Uporedna praksa dodatno potvrđuje značaj institucionalizacije smislenog učešća mladih. Primjer Irske, koja je još 2015. godine usvojila Nacionalnu strategiju za učešće djece i mladih u procesima donošenja odluka,²² pokazuje da održivi modeli participacije zahtijevaju međuresorni pristup, jasne nadležnosti i obavezujuće mehanizme implementacije.

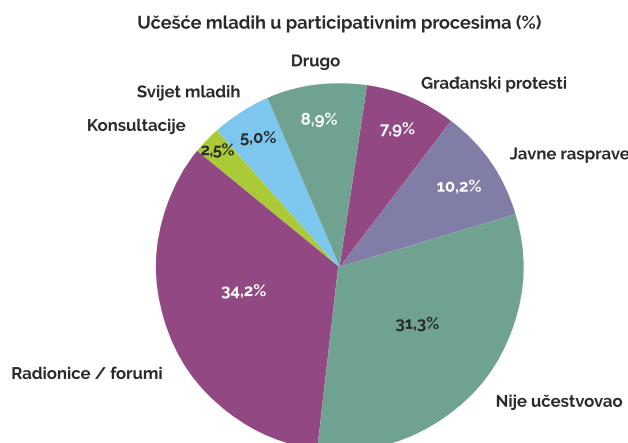
U tom kontekstu, ključni izazov za Crnu Goru nije uspostavljanje novih mehanizama, već transformacija postojećih struktura iz formalnih u funkcionalne. To podrazumijeva jačanje njihovih nadležnosti, uvođenje obavezujućih konsultativnih procedura, uspostavljanje systemske povratne informacije prema mladima, kao i definisanje jasnih indikatora uticaja mladih na javne politike. U konačnom, smisleno učešće mladih - u skladu sa savremenim pristupima poput youth-adult partnership modela i principima YPS agende - zahtijeva prelazak sa konsultativnog na partnerski model upravljanja, u kojem mladi nijesu samo učesnici, već ravnopravni akteri u oblikovanju politika koje ih se neposredno tiču.

Moramo navesti da i najrazvijenije demokratije nisu u potpunosti riješile problem učestvovanja mladih u donošenju odluka pa tako i Finska koja u svom Nacionalnom akcionom planu o Rezoluciji 2250, inače prva u svijetu koja je usvojila takav plan, kao ključni cilj navela „povećanje učešća mladih na svim nivoima donošenja odluka kako bi se sprečili i rešavali konflikti i promovisali održivi mir i bezbednost“.²³

4.2 Učešće u praksi: iskustva i percepcije mladih

Empirijska istraživanja, analize i konsultativni procesi sprovedeni sa mladima u Crnoj Gori ukazuju na izražen jaz između formalnih mogućnosti za učešće i stvarnog iskustva mladih. Iako značajan broj mladih iskazuje interesovanje i spremnost da se uključi u procese donošenja odluka, istovremeno je prisutna izražena skepsa u pogledu efekata tog učešća.

Učešće mladih u društvenim procesima

²² Za više o Irskom slučaju vidi: <https://assets.gov.ie/static/documents/national-strategy-on-children-and-young-peoples-participation-in-decision-making-2015-.pdf> ; https://hubnanog.ie/wp-content/uploads/2023/06/5587-Child-Participation-Framework_report_LR_FINAL_Rev.pdf ; https://www.cypsc.ie/_fileupload/Documents/homepage/young-ireland-2023-2028.pdf ; <https://hubnanog.ie/wp-content/uploads/2024/10/Youth-friendly-Action-Plan-2024-2028.pdf> ,pristupljeno: 15. februar 2026. godine

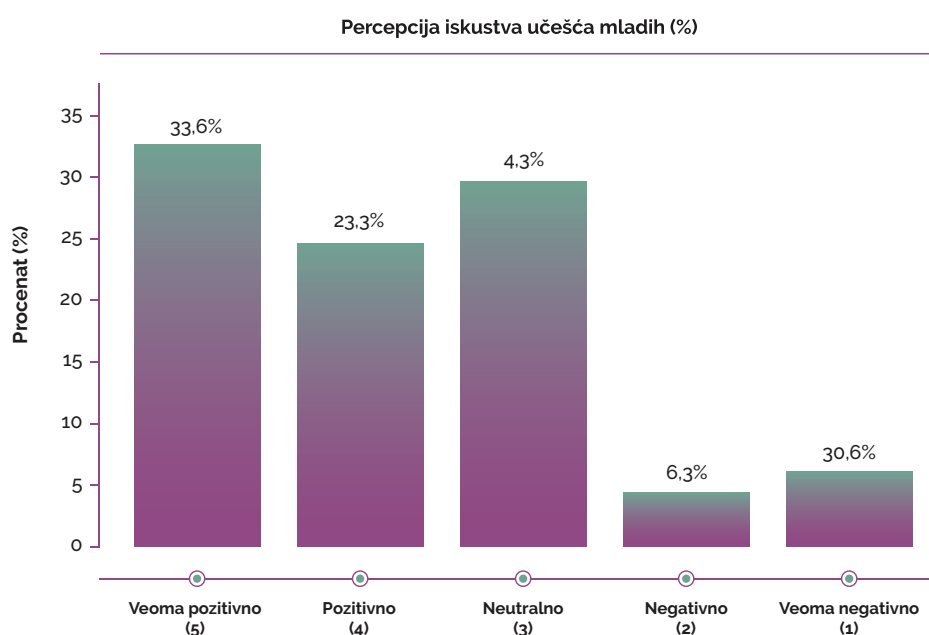
na značaj izrade ovakvih sistemskih dokumenata ukazuju i Evropska unija i Savjet evrope koji su objavili Smjernice za izradu nacionalne strategije za participaciju djece ili strategije participacije u okviru nacionalne strategije prava djece, tekst smjernica dostupan na: <https://rm.coe.int/guidelines-for-developing-a-national-children-s-participation-strategy/1680abb33f>, pristupljeno: 15. februar 2026. godine

²³ Boban Stojanović, Ana Šljukić, Tamara Jovanović, Mladi za mir i bezbednost: Analiza UN Agende u kontekstu Srbije, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd 2023. str.98

Na osnovu prikazanih podataka našeg istraživanja, može se zaključiti da je učešće mladih u društvenim i participativnim procesima relativno ograničeno i neravnomjerno raspoređeno. Najveći dio ispitanika (34,2%) učestvovao je u radionicama ili forumima za mlade, dok značajan procenat (31,3%) navodi da nikada nije imao priliku da učestvuje u ovakvim aktivnostima, što ukazuje na problem dostupnosti i uključivanja. U javnim raspravama učestvovalo je 10,2% mladih, a u građanskim protestima 7,9%, dok su konsultacije sa institucijama i učešće u savjetima mladih ili omladinskim tijelima znatno manje zastupljeni.

Iskustvo mladih kada je u pitanju njihovo iskustvo participacije

Na pitanje da ocijene svoje iskustvo kada je u pitanju njihovo iskustvo participacije koji su ostvarili - najveći procenat ispitanika (33,6%) ocijenio je svoje iskustvo najvišom ocjenom (5 - veoma pozitivno), dok je dodatnih 25,3% dalo ocjenu 4, što ukazuje na pretežno pozitivnu percepciju učešća. Ipak, značajan dio mladih (30,6%) ima neutralan stav, što može sugerisati da njihova iskustva nisu bila dovoljno snažna ili uticajna. Manji procenat ispitanika ocijenio je svoje iskustvo negativno – 6,3% veoma negativno i 4,3% uglavnom negativno. Na osnovu prikazanih rezultata, može se zaključiti da mladi svoje iskustvo učešća uglavnom ocjenjuju pozitivno, iako postoji određena doza rezervisanosti.

Nalazi istraživanja o društvenim vrijednostima i otpornosti mladih na polarizaciju pokazuju izražen nivo nepovjerenja u institucionalne procese i društvene vrijednosti. Posebno je zabrinjavajuće što oko 52% mladih procjenjuje da se „zaobilazni putevi“ uspjeha (kriminal, šverc) više isplate od poštenog rada,²⁴ što ukazuje na dublju krizu legitimnosti institucija i percepciju nejednakih šansi. U takvom kontekstu, participacija mladih ne može biti posmatrana izolovano – ona je direktno povezana sa povjerenjem u državu i njen kapacitet da odgovori na potrebe mladih.

²⁴ Društvene vrijednosti i otpornost mladih na polarizaciju u društvu, ekstremna i radikalna ponašanja, Forum mladi i neformalna edukacija – Forum MNE, Podgorica, 2025. str. 26

Percepcija odnosa države prema mladima dodatno potvrđuje jaz između formalnog okvira i stvarnog doživljaja mladih. U jednom istraživanju, čak 50% ispitanika smatra da država ne vodi posebnu brigu o mladima, dok 13% nije moglo da procijeni.²⁵ Dodatno zabrinjava podatak da 56% mladih odbornika nije znalo da navede nijednu omladinsku organizaciju.²⁶ Ovi podaci ukazuju na slabu institucionalnu vidljivost omladinske politike i ograničenu integraciju mladih u političke procese.

Mladi često navode da su pozivani na javne rasprave, konsultacije ili radne grupe, ali da nakon toga ne dobijaju informacije o tome kako su njihovi prijedlozi korišćeni. Izostanak povratne informacije i transparentnosti dodatno učvršćuje percepciju da je učešće mladih simbolično, a ne suštinsko. Ovakva iskustva doprinose osjećaju frustracije i obeshrabrenja, naročito kod mladih koji se prvi put uključuju u institucionalne procese.

Dodatni izazov predstavlja neravnomjerna raspodjela participativnih prilika. Učešće je često koncentrisano u većim urbanim sredinama i dostupno prvenstveno mladima koji su već povezani sa organizacijama civilnog društva ili institucijama. Mladi iz ruralnih područja, socio-ekonomski ugroženih sredina, manjinskih zajednica i mladi sa invaliditetom suočavaju se sa višestrukim preprekama - od nedostatka informacija do logističkih i finansijskih ograničenja.

Najčešći primjeri dobre prakse participacije mladih uočavaju se na mikro nivou - unutar škola²⁷ kroz učeničke parlamente i inicijative u lokalnim zajednicama. Međutim, ti modeli rijetko imaju direktan uticaj na šire javne politike.

Stavovi mladih o ulozi obrazovnih institucija

U istraživanju mladi su upitani da procijene u kojoj mjeri obrazovne ustanove podstiču aktivnu društvenu uključenost mladih. Rezultati pokazuju da najveći broj ispitanika ima neutralan stav - 36,2% njih dalo je ocjenu 3, što sugerise da se uloga obrazovnih ustanova prepoznaje, ali ne u dovoljnoj mjeri. Pozitivne ocjene su takođe značajno zastupljene (25,7% veoma pozitivno i 19,4% uglavnom pozitivno), dok 11,2% ispitanika ima uglavnom negativan, a 7,6% veoma negativan stav.

Prosječna ocjena iznosi 3,44, što ukazuje na umjereno pozitivan, ali nedovoljno izražen uticaj obrazovnih ustanova u podsticanju aktivnog društvenog učešća mladih. Ovi nalazi sugerisu da, iako postoji određen nivo podrške kroz obrazovni sistem, postoji značajan prostor za njegovo unapređenje.

Rezultati sprovedenog istraživanja, kao i prethodna, sugerisu da, iako određeni oblici participacije postoje, i dalje postoji potreba za većim otvaranjem prostora i prilika za aktivnije uključivanje mladih u procese donošenja odluka. Kumulativno, iskustva mladih sugerisu da participacija postoji, ali da njen efektivni domet ostaje ograničen.

Pristupu podršci u situacijama nasilja

Poseban segment istraživanja odnosio se na pristup podršci u situacijama nasilja među mladima. Kada je riječ o vršnjačkom i porodičnom nasilju, rezultati pokazuju podijeljene stavove: 50,4% ispitanika ima pozitivan stav, dok 32,6% zauzima neutralnu poziciju. Ipak, oko 17% mladih izražava negativno mišljenje, što ukazuje da dio populacije nema povjerenje ili adekvatan pristup podršci.

²⁵ Politička i građanska participacija mladih u Crnoj Gori, Miloš Bešić, Marko Pejović, CEDEM, 2019. str 41

²⁶ Politička i građanska participacija mladih u Crnoj Gori, Miloš Bešić, Marko Pejović, CEDEM, 2019. str 54-55

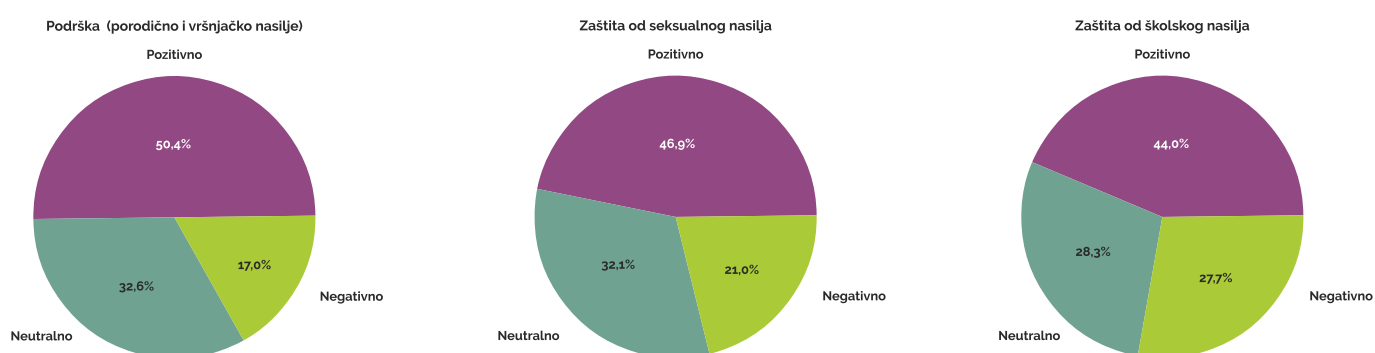
²⁷ Publikacija "Participacija mladih- primjeri dobre prakse", Juventas, Podgorica, str 19-21

Sličan obrazac uočen je i kod percepcije zaštite od seksualnog nasilja i uznemiravanja oko 47% ispitanika ima pozitivan stav, 32,2% neutralan, dok 21% izražava negativno mišljenje, što ukazuje na nedovoljnu vidljivost ili efikasnost ovih mehanizama.

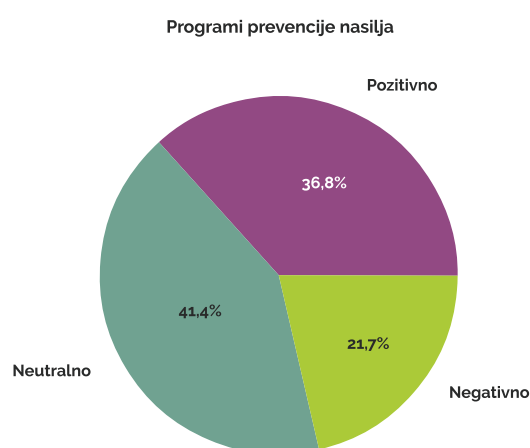
Kada je riječ o zaštiti od vršnjačkog i školskog nasilja, primjetna je izraženija skepsa: iako 44% ispitanika smatra da institucije pružaju adekvatnu zaštitu, čak 27,7% ima negativan stav.

Percepcija zaštite od online nasilja dodatno ukazuje na nepovjerenje, stavovi su izrazito polarizovani, uz visok udio negativnih i vrlo mali broj umjereno pozitivnih odgovora, što ukazuje na osjećaj nesigurnosti u digitalnom prostoru.

Uloga obrazovnih institucija u promovisanju tolerancije i nenasilne komunikacije takođe je ocijenjena umjereno: oko 45% ispitanika ima pozitivan stav, dok većina (38,2%) ostaje neutralna.

Na kraju, kada je riječ o postojanju programa za prevenciju nasilja i marginalizacije, dominira neutralan stav (41,4%), dok samo 36,8% ispitanika prepoznaje ove programe kao prisutne i efikasne. Oko 21,7% ima negativno mišljenje, što ukazuje na nedovoljnu vidljivost i dostupnost preventivnih inicijativa.

Sveukupno, rezultati sugerišu da mladi prepoznaju postojanje određenih mehanizama zaštite od nasilja, ali ih ne doživljavaju kao dovoljno efikasne, dostupne ili pouzdane. Visok procenat neutralnih odgovora kroz sva pitanja ukazuje na nedovoljnu informisanost, iskustvo ili povjerenje u sistem, dok značajan udio negativnih stavova, posebno u kontekstu online i vršnjačkog nasilja, ukazuje na potrebu za jačanjem institucionalne reakcije, edukacije i preventivnih programa.

Pristup informacijama o političkim i društvenim pitanjima

Istraživanje u segmentu koji se odnosi na pristup informacijama o političkim i društvenim pitanjima koja se tiču mladih, pokazuje da najveći broj ispitanika zauzima neutralan stav (34,9%), što ukazuje da pristup informacijama postoji, ali nije dovoljno razvijen ili dosljedan. 28% ispitanika smatra da je pristup veoma dobar, dok 18,8% ima uglavnom pozitivno mišljenje, što ukupno čini 46,8% pozitivnih stavova. S druge strane, negativne ocjene čine 18,4% (12,8% uglavnom negativno i 5,6% veoma negativno).

Prosječna ocjena iznosi 3,51, što ukazuje na umjereno pozitivan nivo percepcije pristupa informacijama, ali i na nedovoljnu konzistentnost i kvalitet tog pristupa za sve mlade.

Ovakva raspodjela sugerise da, iako značajan dio mladih prepoznaje dostupnost informacija, postoji prostor za unapređenje njihove dostupnosti, jasnoće i prilagođenosti kako bi veći broj mladih imao potpuno pozitivan doživljaj informisanosti o pitanjima koja ih se direktno tiču.

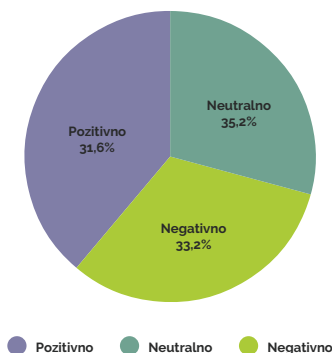
Volonterske i društvene inicijative i organizacije

Ispitanici su procjenjivali u kojoj mjeri su im dostupne mogućnosti za uključivanje u volonterske i društvene inicijative i organizacije. Rezultati pokazuju pretežno pozitivnu percepciju: 40,1% mladih ocijenilo je ove mogućnosti kao veoma dostupne, dok je dodatnih 21,1% dalo uglavnom pozitivnu ocjenu. Ukupno, 61,2% ispitanika ima pozitivan stav. Istovremeno, 26,3% mladih ima neutralan stav, što ukazuje da, iako prepoznaju postojanje ovih prilika, ne smatraju ih dovoljno dostupnim ili pristupačnim. Negativne ocjene su znatno rjeđe i čine 12,5% odgovora. Ovi nalazi sugerisu da, iako postoje mogućnosti za uključivanje, postoji prostor za njihovo dodatno unapređenje, posebno u pogledu dostupnosti i vidljivosti za sve mlade.

Percepcija učešća mladih u lokalnim i nacionalnim procesima donošenja odluka

Ispitanici su procjenjivali u kojoj mjeri imaju priliku da učestvuju u lokalnim i nacionalnim procesima donošenja odluka. Rezultati ukazuju na umjerenu, ali nedovoljnu uključenost mladih. Najveći broj ispitanika (35,2%) zauzima neutralan stav, što sugerise da mogućnosti formalno postoje, ali nijesu dovoljno razvijene ili dostupne svima. Pozitivnu percepciju ima 31,6% mladih, dok čak 33,2% izražava negativan stav, što ukazuje na značajan osjećaj isključenosti i nedovoljnih prilika za učešće.

Ovakva raspodjela jasno pokazuje da mladi ne osjećaju u dovoljnoj mjeri da su uključeni u procese donošenja odluka. Posebno je zabrinjavajuće što pozitivni stavovi čine tek oko jedne trećine ispitanika, što je nizak nivo u kontekstu demokratskog učešća mladih. Nalazi ukazuju na potrebu za jačanjem mehanizama participacije, većom otvorenosti institucija i stvaranjem funkcionalnih kanala kroz koje mladi mogu ostvariti stvarni uticaj na odluke koje ih se direktno tiču.

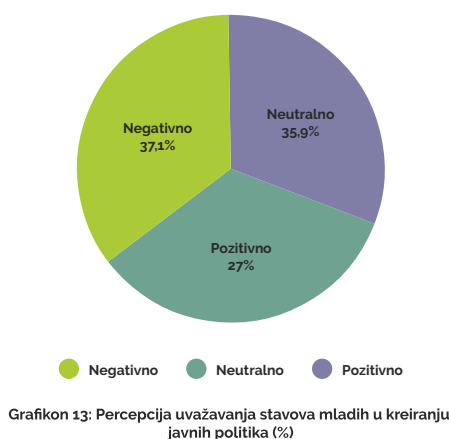
Grafikon 12: Percepcija učešća mladih u lokalnim i nacionalnim procesima donošenja odluka (%)

Prercepција uvažavanja stavova mladih u kreiranju javnih politika

U nastavku je analizirano u kojoj mjeri institucije prepoznaju i uvažavaju stavove mladih prilikom kreiranja javnih politika. Rezultati ukazuju na dominantno neutralnu percepciju – 35,9% ispitanika zauzima srednji stav, što sugerira da određeni nivo uvažavanja postoji, ali nije dovoljno vidljiv, konzistentan ili sistemski utemeljen.

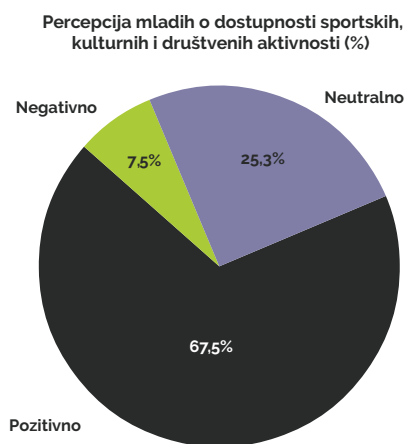
Međutim, kada se uporede pozitivni i negativni stavovi, uočava se jasan disbalans: negativni stavovi (37,1%) nadmašuju pozitivne (27%). Ova razlika od oko 10 procentnih poena ukazuje na izraženiji nivo nepovjerenja među mladima u pogledu toga da li institucije zaista uzimaju u obzir njihove stavove.

Ovakvi nalazi su posebno zabrinjavajući jer ukazuju da značajan broj mladih ne prepoznaje svoj glas kao relevantan u procesima donošenja odluka. Relativno nizak udio pozitivnih odgovora dodatno potvrđuje da postojeći mehanizmi participacije nijesu dovoljno efikasni niti osiguravaju stvarni uticaj mladih na javne politike. U tom kontekstu, rezultati jasno ukazuju na potrebu za jačanjem institucionalnih mehanizama koji će obezbijediti ne samo formalno, već i suštinsko uvažavanje stavova mladih u procesima kreiranja javnih politika.

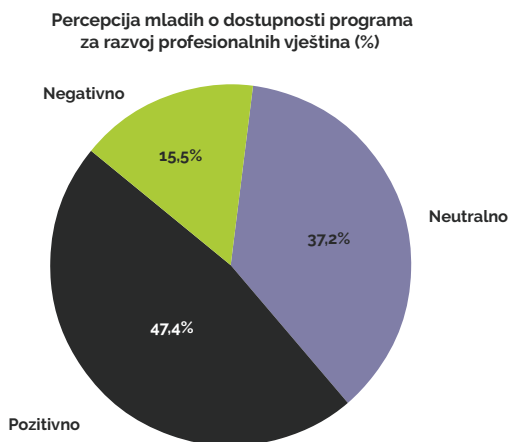
Percepcije o dostupnosti sportskih, kulturnih i društvenih aktivnosti

Istraživanje je pokazalo da su sportske, kulturne i društvene aktivnosti među dostupnijim oblicima angažmana za mlade u poređenju sa drugim oblastima. Naime gotovo polovina ispitanika (49%) smatra da su im mogućnosti da se uključe u sportske, kulturne i društvene aktivnosti u velikoj mjeri dostupne, dok dodatnih 18,4% ima uglavnom pozitivan stav, što ukupno čini 67,4% pozitivnih odgovora. Neutralan stav zauzima 25,3% ispitanika, što ukazuje da dio mladih prepoznaje postojanje određenih prilika, ali ih ne doživljava kao u potpunosti dostupne ili zadovoljavajuće. Negativni stavovi su najmanje zastupljeni, 4,9% ispitanika ima uglavnom negativno mišljenje, dok svega 2,3% smatra da su ove mogućnosti veoma ograničene.

Percepcije o dostupnosti programa za razvoj profesionalnih vještina

Kada je riječ o programima koji doprinose razvoju profesionalnih vještina i povećavaju šanse za zapošljavanje, nalazi ukazuju na umjerenije stavove. Najveći broj ispitanika, njih 37,2%, zauzima neutralnu poziciju, što može značiti da mladi prepoznaju postojanje ovih programa, ali ih ne smatraju dovoljno dostupnim ili vidljivim. Pozitivne ocjene čine 47,4% odgovora, od čega 27% ispitanika smatra da ima veoma dobar pristup ovim programima, dok 20,4% ima uglavnom pozitivno mišljenje. Negativni stavovi su manje zastupljeni i iznose ukupno 15,5%, ali ipak ukazuju da značajan dio mladih i dalje ne vidi ove programe kao dovoljno pristupačne ili korisne.

Percepcije mladih o ulozi lokalnih zajednica i institucija u pogledu podrške angažovanju mladih u domenu mira i bezbjednosti

Kada su mladi ocijenili u kojoj mjeri lokalne zajednice i institucije podržavaju njihovo angažovanje u oblastima mira i bezbjednosti, rezultati pokazuju zanimljivu sliku. Najveći dio ispitanika, 37,2% zauzima neutralan stav, što sugerise da podrška formalno postoji, ali nije dovoljno prepoznatljiva ili dostupna u svakodnevnom životu mladih. Pozitivni utisci ipak preovlađuju: 25,7% mladih smatra da je podrška veoma izražena, dok dodatnih 21,1% ima pretežno pozitivno mišljenje. To znači da skoro polovina ispitanika, ukupno 46,8%, prepoznaje napore lokalnih zajednica i institucija da podrže mlade u ovim oblastima. Sa druge strane, svaki šesti ispitanik (16,1%) izražava nezadovoljstvo, odnosno ne vidi da postoji dovoljna ili adekvatna podrška za učešće mladih u pitanjima mira i bezbjednosti.

Percepcije mladih o njihovoj uključenosti u lokalnim, regionalnim ili međunarodnim inicijativama koje se bave pitanjima bezbjednosti i mira

Kada su mladi upitani da ocijene uključenost mladih u lokalne, regionalne ili međunarodne inicijative koje se bave pitanjima bezbjednosti i mira, rezultati pokazuju malo drugačiju sliku u odnosu na percepciju podrške koju pružaju institucije. I u ovom slučaju je najveći procenat ispitanika nalazi se na sredini skale - 40,8%, što ukazuje na umjerenu ili povremenu uključenost, odnosno na to da mladi nisu u potpunosti svjesni prilika za angažman ili da te prilike nisu dovoljno dostupne. Značajan udio od 21,4% ispitanika smatra da je u potpunosti uključen, dok po 14,5% njih svoju uključenost ocjenjuje ocjenama 2 i 4, što govori o podijeljenim iskustvima – jedan dio mladih prepoznaje određeni nivo angažmana, dok drugi smatra da je on slab. Najmanji procenat, 8,9%, izjavljuje da uopšte nije uključen u ovakve inicijative.

Upoređujući ove podatke sa prethodnim pitanjem o podršci lokalnih zajednica i institucija, uočava se zanimljiva podudarnost, ali i određeni nesklad. Dok je 46,8% mladih izrazilo pozitivan stav o podršci institucija, tek 35,9% ispitanika ocjenjuje svoju stvarnu uključenost u inicijative visokim ocjenama. Ovo sugerise da, iako mladi prepoznaju da institucije deklarativno pružaju podršku, ta podrška se ne prelijeva u dovoljnoj mjeri na njihovu faktičku participaciju. Drugim riječima, postoji jaz između percepcije institucionalnog okvira i stvarnog iskustva mladih. Dodatno, visok procenat neutralnih odgovora u oba pitanja (37,2% kod podrške i 40,8% kod uključenosti) ukazuje na postojanje značajne “sive zone” mladih koji su neodlučni ili nemaju jasno formiran stav. Ova grupa predstavlja potencijal za unapređenje politika, jer su to mladi koji bi uz adekvatnije mehanizme podrške i bolju informisanost mogli postati aktivniji učesnici u inicijativama koje se tiču mira i bezbjednosti. Konačno, zabrinjavajući je podatak da 23,4% ispitanika smatra da je slabo ili nimalo uključeno, što je nešto više od 16,1% onih koji negativno ocjenjuju institucionalnu podršku. Ovo može značiti da čak i oni mladi koji prepoznaju postojanje podrške ne uspijevaju da se uključe, što otvara pitanje o dostupnosti, vidljivosti i prilagođenosti tih inicijativa potrebama mladih.

5. Ključne prepreke smislenom učešću mladih

Polazeći od konceptualnog okvira i analize trenutne prakse u Crnoj Gori, ovo poglavlje identifikuje ključne sistemske prepreke koje onemogućavaju da učešće mladih bude smisleno, inkluzivno i djelotvorno. Riječ je o višeslojnim barijerama - normativnim, institucionalnim, kulturnim i socio-ekonomskim - koje su međusobno povezane i uzajamno se pojačavaju. Njihovo prevazilaženje zahtijeva koordinisane javnopolitičke i institucionalne intervencije, a ne izolovane reformske korake.

Empirijski nalazi o nepovjerenju mladih u društvene vrijednosti, percepciji nepravde i simboličkom karakteru participacije ukazuju da prepreke nisu samo proceduralne, već duboko ukorijenjene u krizi povjerenja između mladih i institucija. OECD u izvještaju *Building Trust and Reinforcing Democracy* identifikuje mlade kao podzastupljenu grupu u predstavničkim institucijama, naglašavajući strukturne barijere poput ograničenih finansijskih resursa, zatvorenosti partijskih struktura i percepcije političke nezrelosti mladih.²⁸ Ove barijere su vidljive i u crnogorskom kontekstu.

Mladi su rijetko uključeni u procese donošenja odluka izvan sektora omladinske politike. Njihovo učešće se često ograničava na „pitanja mladih“, dok su strateške teme - budžetska politika, bezbjednost, digitalna transformacija, ekonomski razvoj - dominantno rezervisane za starije i etablirane političke aktore.

²⁸ *Building Trust and Reinforcing Democracy- Preparing the ground for government action*, OECD Public Governance Reviews, OECD, 2022, str. 64

Sličan obrazac prepoznat je i kod žena i drugih podzastupljenih grupa, koje se suočavaju sa stereotipima, nedostatkom institucionalne podrške i novim oblicima digitalnog nasilja, što dodatno ugrožava inkluzivnost demokratskog sistema. Ove pojave potvrđuju da prepreke učešću mladih nijesu izolovan fenomen, već dio šire strukturalne dinamike isključenosti.²⁹

Prepreke uključuju negativne društvene stavove i stereotipe prema mladima, nizak nivo povjerenja između mladih i odraslih, kao i neprilagođene institucionalne procedure, poput dugih sastanaka i složenih agenda. Istovremeno, mladi se suočavaju i sa ograničenjima koja proizilaze iz njihovog životnog konteksta, uključujući finansijske obaveze, obrazovne zahtjeve i zavisnost od drugih, kao i sa činjenicom da je omladinski status vremenski ograničen, što otežava kontinuitet angažmana. Ove barijere dodatno se produbljuju kroz nerealne pretpostavke o mladima, da su ili previše neiskusni da bi doprinosili, ili da zahvaljujući energiji, mogu preuzeti sve odgovornosti, što u oba slučaja umanjuje kvalitet i održivost njihovog učešća u odlučivanju.³⁰

Simbolička participacija i institucionalni tokenizam takođe predstavljaju prepreku smislenom učešću mladih u Crnoj Gori jeste prelazak sa formalnog na suštinsko učešće, odnosno suzbijanje institucionalnog tokenizma. Mladi se često pozivaju da učestvuju u konsultacijama, javnim raspravama ili savjetodavnim tijelima, ali njihovo učešće rijetko rezultira konkretnim uticajem na odluke ili politike. Učešće se u tim slučajevima svodi na ispunjavanje formalnih zahtjeva, a ne na stvarno dijeljenje moći. Tokenizam se manifestuje kroz izostanak prava odlučivanja, nejasne mandate savjetodavnih tijela, kao i odsustvo obaveze institucija da se izjasne o prijedlozima mladih. Kada participativni procesi ne rezultiraju vidljivim ishodima ili obrazloženjima, mladi stiču utisak da je njihovo učešće simbolično, a ne suštinsko. Ovakva praksa proizvodi „participativni paradoks“: učešće je formalno omogućeno, ali je njegov realni uticaj ograničen. U istraživanju o društvenim vrijednostima i otpornosti mladih, evidentan je izražen osjećaj nepovjerenja i percepcija da sistem ne funkcioniše na principima pravičnosti i jednakih šansi.³¹ U takvom kontekstu, simboličko učešće dodatno učvršćuje percepciju političke distance.

Ujedinjene nacije u više dokumenata naglašavaju da omladinski mehanizmi na nacionalnom nivou često funkcionišu kao instrumenti građanskog vaspitanja, a ne kao tijela sa stvarnim političkim uticajem. Njihovi mandati su nerijetko ograničeni, bez stabilne zakonske osnove i dugoročnog finansiranja, dok na lokalnom nivou često uopšte ne postoje. Istovremeno, izostanak sistematskih podataka o inkluzivnosti i bezbjednosti učešća dodatno onemogućava praćenje stvarnog dometa participacije. Na međunarodnom planu, istraživanja ukazuju na institucionalnu neujednačenost mehanizama učešća, izražen jaz između inputa mladih i stvarnog uticaja na odluke, socio-ekonomske barijere koje participaciju pretvaraju u privilegiju malobrojnih, kao i na visoku kompleksnost i netransparentnost multilateralnih procese.³²

5.1 Analiza prepreka smislenom učešću iz istraživanja

Rezultati istraživanja jasno ukazuju na to da mladi prepoznaju niz sistemskih, institucionalnih i individualnih barijera koje ih spriječavaju da se uključe u procese donošenja odluka. Ispitanici su imali mogućnost da odaberu više odgovora, što omogućava uvid u složenu prirodu prepreka - one se rijetko javljaju izolovano, već djeluju zajedno, pojačavajući jedne druge.

²⁹ Ibid, str. 65

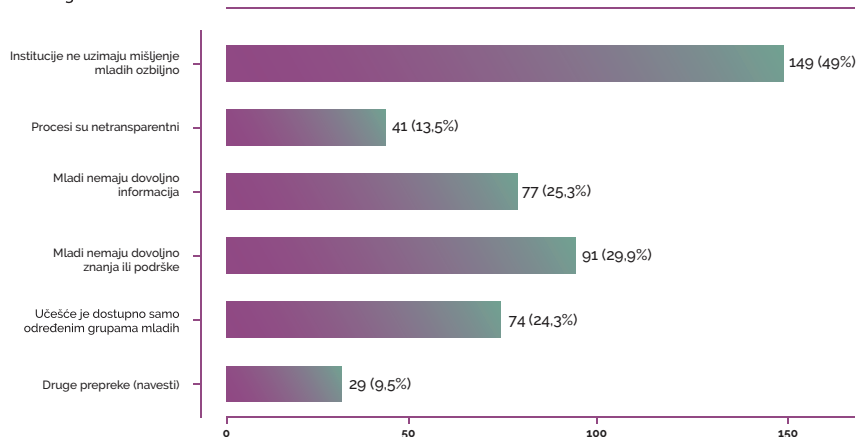
³⁰ Friendly Guide To Intergenerational Decision Making Partnerships, The Youth, 2004, str 6

³¹ Društvene vrijednosti i otpornost mladih na polarizaciju u društvu, ekstremna i radikalna ponašanja, Forum mladi i neformalna edukacija – Forum MNE, Podgorica, 2025.

³² Our Common Agenda Policy Brief 3: meaningful youth engagement in policymaking and decision-making process, United Nations, 2023. str. 14-15

U nastavku slijedi detaljna analiza svake od navedenih prepreka, sa osvrtom na njihovu težinu i međusobnu povezanost.

Šta smatrate najvećim preprekama za smisleno učešće mladih? (Moguće je više odgovora)
304 odgovora

1. Institucije ne uzimaju mišljenje mladih ozbiljno - 49%

Skoro polovina svih ispitanika (49%) ovu prepreku vidi kao ključnu. Ovako visok procenat ukazuje na duboku ukorijenjenost nepovjerenja prema institucijama i percepciju da je participacija mladih često samo deklarativna. Mladi ne vjeruju da njihovi stavovi imaju stvarnu težinu – boje se da će njihovi prijedlozi biti ignorisani ili korišćeni isključivo za legitimizaciju unaprijed donesenih odluka. Ovaj nalaz u potpunosti korespondira sa prethodno prikazanim podacima: iako je 46,8% mladih pozitivno ocijenilo podršku institucija, gotovo isti procenat (49%) ističe da ih institucije ne shvataju ozbiljno. To sugeriše da podrška, kada postoji, često nije praćena stvarnim uticajem – mladi mogu biti „uključeni“ u formalne procese, ali bez stvarne moći da utiču na ishode. Riječ je o najtežoj prepreci, koja direktno ugrožava smislenost participacije.

2. Mladi nemaju dovoljno znanja ili podrške - 29,9%

Ova prepreka, koju navodi gotovo trećina ispitanika (29,9%), ukazuje na kapacitetski jaz. Mladi često ne posjeduju dovoljno znanja o tome kako institucije funkcionišu, kako se donose odluke, niti kako da artikuliraju svoje zahtjeve na način koji će biti prepoznat u formalnim okvirima. Istovremeno, nedostaje im i adekvatna podrška koja bi im pomogla da se pripreme za procese participacije. Ovaj nedostatak kapaciteta nije nužno odraz individualne nesposobnosti mladih, već često rezultat toga što obrazovni sistem i lokalne i nacionalne institucije ne pružaju dovoljno prilika za razvoj građanskih kompetencija. Važno je napomenuti da se ova prepreka može direktno adresirati kroz ciljane edukativne programe, obuke za mlade i institucionalizovane mehanizme podrške (npr. savjetodavna tijela sa jasnim kapacitetima za rad).

3. Mladi nemaju dovoljno informacija - 25,3%

Četvrtina ispitanika (25,3%) smatra da je nedostatak informacija ozbiljna prepreka. Ovo se odnosi kako na nepostojanje jasnih, pravovremenih i pristupačnih informacija o tome kada, kako i gde se mogu uključiti, tako i na nedostatak povratnih informacija o ishodima njihovog angažmana. Kada mladi ne znaju koje su im mogućnosti dostupne, kada su pozivi za učešće objavljeni na nedostupnim mjestima ili na previše formalan način, participacija ostaje privilegija samo onih koji su već upućeni ili imaju razvijene mreže. Često mladi ne znaju ni zakonska prava koja im omogućavaju uključivanje u onim tijelima u kojima je njihovo prisustvo obavezno.

U digitalnom dobu, ovaj problem često nije u nedostatku kanala, već u neprilagođenosti komunikacije - informacije se ne plasiraju na mjesta koja mladi svakodnevno koriste, niti se koristi jezik koji im je blizak. Povezanost sa prethodnom preprekom, nedostatak znanja i podrške, je očigledna: bez informacija nema ni mogućnosti za sticanje znanja.

4. Učešće je dostupno samo određenim grupama mladih - 24,3%

Skoro četvrtina ispitanika (24,3%) prepoznaje da su mehanizmi participacije često selektivni dostupni prvenstveno mladima iz urbanih sredina, onima koji su već aktivni u organizacijama, koji imaju određeni društveni kapital ili pripadaju dominantnim grupama. Ovo ukazuje na problem inkluzivnosti: participacija nije univerzalno pravo koje se ostvaruje u praksi, već postaje još jedan faktor koji produbljuje nejednakosti. Mladi iz ruralnih područja, mladi sa smetnjama u razvoju, Romi i Egipćani, mladi iz socio-ekonomski ugroženih porodica, mlade žene, kao i oni koji ne pripadaju organizovanom civilnom sektoru, često ostaju van vidokruga institucija. Ovaj nalaz je posebno važan jer se nadovezuje na ranije prikazane razlike između urbanih i ruralnih sredina (35,5% ispitanika iz ruralnih područja) - potrebno je kreirati politike koje će aktivno uključivati marginalizovane grupe, a ne samo one koje se već same jave.

5. Procesi su netransparentni - 13,5%

Iako je ovaj procenat najniži među ponuđenim odgovorima, on i dalje predstavlja značajan signal - više od jedne desetine ispitanika (13,5%) smatra da je netransparentnost procesa ključna prepreka. Netransparentnost se ogleda u nejasnim procedurama, nedostatku javnih rasprava, neobjavlivanju materijala za odlučivanje na vrijeme, te - što je najvažnije - u nepostojanju jasnog objašnjenja kako su mišljenja mladih uzeta u obzir (ili zašto nisu). Kada su procesi neprozirni, mladi gube povjerenje i motivaciju da se angažuju, jer ne mogu da prate kako se njihov doprinos pretvara u odluke. Ova prepreka je posebno izražena u kontekstu lokalnih samouprava, gdje radna tijela i komisije često rade bez dovoljne javnosti rada.

6. Nejednaka uključenost mladih u procese donošenja odluka - 29,6%

U nastavku je u istraživanju postavljeno pitanje da li smatraju da su svi mladi jednako uključeni u procese donošenja odluka, svega 29,6% ispitanika odgovorilo je potvrdno, dok je 70,4% izrazilo uvjerenje da uključenost nije jednaka za sve mlade. Ovaj rezultat predstavlja jedan od najjasnijih indikatora u cjelokupnom istraživanju - ogromna većina mladih smatra da participacija nije univerzalno pravo koje se ostvaruje u praksi, već da postoje duboke nejednakosti u tome ko može, a ko ne može da učestvuje.

Ovako visok procenat nepovjerenja u jednakost uključenosti u potpunosti korespondira sa prethodno analiziranim preprekama, naročito sa odgovorom da je „učesće dostupno samo određenim grupama mladih“, koji je odabralo 24,3% ispitanika. Međutim, dok je u prethodnom pitanju taj procenat iznosio nešto manje od četvrtine, ovdje je gotovo tri četvrtine mladih (70,4%) eksplicitno reklo da uključenost nije jednaka. Ova razlika je ključna - pokazuje da je problem nejednake dostupnosti participacije mnogo dublji i šire prepoznat nego što bi se moglo zaključiti samo na osnovu jednog ponuđenog odgovora u okviru pitanja o preprekama. Moguće je da su ispitanici prilikom odgovaranja na prethodno pitanje (o preprekama) fokus birali prema onome što smatraju najvećim preprekama, pa je pitanje dostupnosti samo određenim grupama dobilo 24,3%, ali kada su direktno pitani o jednakosti, ogromna većina prepoznaje da ona ne postoji. Drugim riječima, nejednakost u participaciji nije nužno najveća prepreka za svakog pojedinca, ali je gotovo univerzalno priznata kao stvarnost. Kada 70,4% mladih kaže da uključenost nije jednaka, to nije samo stav, to je iskustvena činjenica koja proizilazi iz njihovog svakodnevnog života.

Ovaj nalaz takođe treba sagledati u svjetlu prethodno analiziranog pitanja o stvarnoj uključenosti mladih u inicijative o bezbjednosti i miru. Tada je samo 35,9% ispitanika svoju uključenost ocijenilo visokim ocjenama (4 i 5), dok je 23,4% bilo na najnižim nivoima uključenosti (1 i 2). Ti podaci pokazuju da je stvarna participacija ograničena - a sada znamo da je ta ograničenost, prema mišljenju mladih, distribuirana nejednako. Drugim riječima, ne samo da je učešće mladih generalno nisko, već je i koncentrisano među već privilegovanim grupama.

7. Druge prepreke i preporuke - 9,5%

Iako nije veliki procenat, 9,5% ispitanika osjetilo je potrebu da doda sopstvene odgovore i preporuke, kao na primjer:

- Osnažiti i podržati nezavisne omladinske organizacije koje funkcionišu van partijskog uticaja
- Uspostaviti mehanizme za podršku inicijativama mladih koje dolaze “odozdo”, uključujući finansijsku i mentorsku podršku
- Razviti programe međugeneracijskog dijaloga između mladih i donosilaca odluka

5.2. Komparativna perspektiva: regionalni obrasci i potvrda sistemskih prepreka

Identifikovane prepreke smislenom učešću mladih u Crnoj Gori nijesu izolovan fenomen, već dio šireg regionalnog obrasca karakterističnog za tranzicione i post-tranzicione demokratije.

Istraživanje sprovedeno u Hrvatskoj ukazuje na izrazito negativnu percepciju mladih o odnosu donosilaca odluka prema njihovim interesima. Većina mladih smatra da su njihovi interesi u političkom životu nedovoljno zastupljeni (46,7%) ili uopšte nijesu zastupljeni (11,9%), dok samo manji dio vjeruje da su interesi mladih jasno prepoznati. Svaka treća mlada osoba smatra da mladi ne učestvuju u kreiranju lokalnih politika, dok 41,8% isto smatra i za nacionalni nivo donošenja odluka. Donosioci odluka se pritom percipiraju kao selektivno zainteresovani za pitanja mladih - prvenstveno u oblastima obrazovanja, prevencije nasilja i zdravlja - ali ne i za njihovo sistemsko i ravnopravno uključivanje u procese odlučivanja.³³ Ovi nalazi su analitički značajni za crnogorski kontekst jer potvrđuju obrazac „tematske redukcije“ participacije - mladi su uključeni u politike koje se tiču mladih, ali ne i u opšte politike od strateškog značaja.

Sličan obrazac potvrđuje i istraživanje srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini, koje pokazuje da je opšta zainteresovanost za politiku relativno niska (23,9%), ali da je interesovanje za pitanja lokalne zajednice znatno veće (67,5%). Ovaj podatak sugerise da lokalni nivo predstavlja ključnu ulaznu tačku za jačanje participacije mladih. Međutim, veliki broj mladih ne zna kome da se obrati niti gdje da pronađe relevantne informacije za rješavanje problema u zajednici, što ukazuje na deficit institucionalne komunikacije i dostupnosti informacija.³⁴ U kontekstu Crne Gore, gdje je već identifikovana fragmentacija između lokalnog i nacionalnog nivoa, ovi nalazi dodatno potvrđuju potrebu za jačanjem vertikalne koordinacije i institucionalne vidljivosti omladinske politike.

Analize iz Jermenije dodatno potvrđuju problem simboličkog učešća. Mladi na lokalnom nivou pokazuju nizak stepen motivacije za političku participaciju jer učešće doživljavaju kao zahtjevno i obavezujuće, uz istovremenu sumnju da mogu ostvariti stvarni uticaj.

³³ Nova generacija mladih: Analiza uključenosti mladih u donošenje odluka, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb 2023. str. 42-45

³⁴ Zlatan Jovanović, Učešće mladih u procesima donošenja odluka, Istraživački izvještaj, Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini, 2020. str. 21

Nalazi fokus grupa i kvantitativnih istraživanja ukazuju da se participacija mladih uglavnom odvija na najnižim nivoima Hartove ljestvice učešća, kroz manipulaciju, dekoraciju, informisanje i posebno imitaciju (tokenizam). U praksi, učešće mladih često ostaje ograničeno na treći nivo, bez stvarnog dijeljenja moći.³⁵

U Srbiji, mladi iz osetljivih grupa suočavaju se sa višeslojnim preprekama koje značajno ograničavaju njihovo zapošljavanje, ali i njihovo aktivno učešće u političkom i društvenom životu. Pored otežanog pristupa kvalitetnom srednjem i visokom obrazovanju, nedovoljno razvijenih programa podrške i slabije dostupnosti neformalnog obrazovanja, dodatni problem predstavlja nizak nivo informisanosti o pravima, javnim politikama i mehanizmima participacije. Mladi nižeg socio-ekonomskog statusa, mladi iz ruralnih sredina, Romi, mladi sa invaliditetom i drugi često nemaju adekvatan pristup resursima, mentorstvu i mrežama podrške koje su ključne za profesionalni razvoj i društveni angažman. Pandemija KOVID-19 dodatno je produbila postojeće nejednakosti, produbljujući digitalni jaz i smanjujući mogućnosti za zapošljavanje i političku participaciju.³⁶

Ova komparativna perspektiva potvrđuje tri ključna obrasca prepreka:

- a) Percepcija selektivnog i formalnog interesovanja institucija za mlade i dominacija simboličkog nad suštinskim učešćem (tokenizam).
- b) Nizak nivo uključenosti u svim procesima od značaja za mlade - mladih iz marginalizovanih i ranjivih grupa.
- c) Nizak nivo institucionalne transparentnosti i dostupnosti informacija.

Za Crnu Goru, ovi regionalni nalazi imaju dvostruku implikaciju. S jedne strane, potvrđuju da izazovi nijesu izolovani. S druge strane, ukazuju da bez normativnog jačanja mehanizama, obavezne povratne sprege i institucionalnog dijeljenja moći, participacija mladih ostaje na nižim nivoima Hartove ljestvice, što dugoročno slabi demokratsku legitimnost i povjerenje u institucije.

6. Preporuke za unapređenje smislenog učešća mladih u Crnoj Gori

Preporuke predstavljene u ovom poglavlju zasnovane su na nalazima istraživanja i identifikovanim sistemskim preprekama koje ograničavaju smisleno učešće mladih u Crnoj Gori. Njihov cilj je da podrže prelazak sa pretežno formalnog i fragmentisanog modela participacije ka sistemskom, inkluzivnom i smislenom učešću mladih, u kojem mladi nijesu samo konsultovani akteri, već ravnopravni partneri u procesima donošenja odluka. Analiza ukazuje da ključni izazovi nijesu u nedostatku formalnih mehanizama, već u njihovoj ograničenoj funkcionalnosti, neujednačenoj primjeni i slaboj povezanosti sa stvarnim iskustvima mladih. Posebno se izdvajaju problemi nedovoljne institucionalne ozbiljnosti, nejednakog pristupa participaciji i nedostatka informacija i podrške za mlade.

U tom kontekstu, preporuke su strukturisane u dva međusobno povezana seta:

- a) prvi set usmjeren je na jačanje institucionalnog i participativnog okvira, kroz uvođenje obaveza, standarda i mehanizama koji omogućavaju stvarni uticaj mladih;
- b) drugi set odnosi se na jačanje kapaciteta, inkluzije i stvaranje podržavajućeg okruženja, bez kojeg participacija ne može biti dostupna, ravnopravna niti održiva.

³⁵ Youth Participation in Policy Development and Decision-Making / Armenian Progressive Youth NGO, 2022. str. 47

³⁶ „Mladi za mir i bezbednost: Analiza UN agende u kontekstu Srbije“, Misija OEBS-a u Srbiji, 2023., str. 51

Ova dva seta preporuka čine jedinstven i komplementaran okvir: prva grupa direktno gradi participativnu infrastrukturu (obaveze, standardi, koordinacija, kapaciteti institucija), dok druga grupa stvara preduslove (sigurno okruženje, znanja, vještine, podrška) bez kojih uključivanje mladih ne može biti ni smisleno ni jednako. Zajedno, one odgovaraju na ključne prepreke koje su mladi identifikovali, posebno na institucionalni nedostatak i nejednak pristup participaciji. Zbog same prirode ovog dokumenta akcenat će biti na detaljnijom analizi prvog seta preporuka.

Nalazi istraživanja dodatno ukazuju da mladi podržavaju upravo one mjere koje uvode sistemsku promjenu, obavezno uključivanje, standardizaciju, koordinaciju i jačanje kapaciteta, što potvrđuje da postoji spremnost za aktivno učešće, ali uz očekivanje da institucije obezbijede ozbiljan, predvidiv i pravičan okvir. U tom smislu, preporuke predstavljaju ne samo odgovor na identifikovane izazove, već i strateški okvir za razvoj participativne kulture, u kojoj je učešće mladih integrisani dio demokratskog upravljanja, a ne povremena ili simbolička praksa.

Osim tradicionalnih vidova učešća mladih sve se više zahtjevaju i nove modalitete. Ovi novi načini, među kojima se izdvajaju digitalno učestvovanje, ko-menadžment i ko-produkcija kao i deliberativno učestvovanje, predstavljaju odgovor na potrebu za fleksibilnijim, neposrednijim i smislenijim uticajem na odluke koje ih se tiču.

Digitalno učestvovanje koristi online platforme za direktan dijalog sa vlastima i kolektivno formulisanje stavova, prevazilazeći geografske i vremenske barijere.³⁷ Ko-menadžment³⁸ i ko-produkcija podrazumijevaju autentično partnerstvo između mladih i odraslih u zajedničkom upravljanju organizacijama, vođenju projekata ili kreiranju konkretnih rešenja, gde se moć deli ravnopravno. Deliberativno učestvovanje strukturisani je proces dubinskog dijaloga koji omogućava raznovrsnoj grupi mladih da temeljno razmotri kompleksne političke teme i da njihov zajednički zaključak direktno utiče na donosiocima odluka.³⁹ Ovi oblici ne zamenjuju, već nadopunjuju tradicionalne mehanizme, nudeći pluralistički okvir koji bolje odgovara raznolikim potrebama, kompetencijama i načinima angažovanja savremene omladine.

³⁷ Za više o angažovanju mladih u donošenju odluka i pružanja usluga korišćenjem digitalnih tehnologija vidi: Promoting Youth Participation in Decision-Making and Public Service Delivery through Harnessing Digital Technologies, United Nations Department of Economic and Social Affairs, POLICY BRIEF NO149, 2023. ; na oprez prilikom korišćenja digitalnih tehnologija ukazuje istraživanje iz Finske koje je dokazalo superiornost neposredne interakcije tj radionica u odnosu na socijalne mreže (Instagram). Na radionicama su mladi putem neposredne interakcije prešli sa privatnog na opšti nivo razmišljanja i da razviju konkretne inicijative zasnovane na sopstvenim potrebama dok su instruktori pokušali da podstaknu javnu diskusiju, mladi su socijalne mreže koristili isključivo pasivno za praćenje informacija, izbegavajući javno deljenje ličnih stavova. Za više vidi: Anna Suorsa, Places for Young People to Influence Decision-Making: Developing Means for Democracy Education in Finland, Democracy & Education, vol 31, no-2, 2023. str 5-7

³⁸ Primjer dobrog ko-menadžmenta sa mladima postoji u Savjetu Evrope gdje je kroz institucionalizovanu podelu moći unutar tijela Zajednički savet za mlade (CMJ), mladima povjeren direktan uticaj na strateške prioritete i alokaciju budžetskih resursa, čime se osigurava da omladinske politike nisu samo deklarativne, već konkretno usmjerene na potrebe ciljane populacije, za više vidi: Structured and Meaningful Youth Participation in Policy and Decision-Making Processes, Mapping Local, National, EU and International Good Practices Study, European Economic and Social Committee, 2023., str. 26 + RYCO ko-menadžment

³⁹ Za više o novim načinima i inovativnim formama učenja mladih kao i primjerima dobre prakse vidi publikaciju Savjeta Evrope New and innovative forms of youth participation in decision-making processes, 2017. god

SET PREPORUKA

6.1. Preporuke za jačanje institucionalnog i participativnog okvira učešća mladih

Preporuka 1: Podsticati ko kreativne modele u kojima mladi i institucije zajedno osmišljavaju politike, programe i participativne procese, umjesto pukih konsultacija.

Ova preporuka iz istraživanja je posebno značajna u kontekstu prethodno identifikovanih prepreka, naročito činjenice da značajan broj mladih smatra da ih institucije ne shvataju ozbiljno. Podrška ko-kreativnim modelima jasno ukazuje da mladi ne žele da budu samo konsultovani, već da budu ravnopravni partneri u procesima donošenja odluka.

Ko-kreativni i ko-menadžment⁴⁰ modeli podrazumijevaju prelazak sa konsultativnog pristupa na zajedničko upravljanje i dijeljenje moći, gdje su mladi uključeni u sve faze policy ciklusa -od identifikacije problema do implementacije i evaluacije.

U istraživanju ispitanicima je ponuđena tvrdnja da treba podsticati ko-kreativne modele⁴¹ u kojima mladi i institucije zajedno osmišljavaju politike, programe i participativne procese. Ukupno 40,8% ispitanika izrazilo je pozitivan stav. Najveći procenat, 44,1%, zauzima neutralnu poziciju (ocjena 3), što može ukazivati na to da ispitanici prepoznaju potencijal ovakvog pristupa, ali možda nisu dovoljno upoznati sa konkretnim primjerima ko-kreacije ili sumnjaju u spremnost institucija da zaista ravnopravno učestvuju. Negativan stav izrazilo je svega 15,2% ispitanika. Ovaj nalaz je posebno značajan kada se dovede u vezu sa prethodno identifikovanim preprekama - posebno sa činjenicom da 49% mladih smatra da ih institucije ne shvataju ozbiljno. Visoka podrška ko-kreativnim modelima ukazuje na to da mladi ne žele samo da budu konsultovani, već da budu ravnopravni partneri u kreiranju rješenja.

Preporuka 2: Uspostaviti minimalne standarde za učešće mladih na lokalnom nivou

Sledeća preporuka u istraživanju glasila je „Uspostaviti minimalne standarde za učešće mladih na lokalnom nivou, kako bi se smanjile razlike u mogućnostima za participaciju između opština“. Rezultati pokazuju da 47,1% ispitanika podržava ovu mjeru, najveći procenat ispitanika, 42,1%, zauzima neutralnu poziciju dok negativan stav izrazilo je svega 10,8% ispitanika. Ovaj nalaz direktno se nadovezuje na ranije utvrđenu percepciju nejednake uključenosti – podsjetimo, 70,4% mladih smatra da svi mladi nisu jednako uključeni. Uvođenje minimalnih standarda predstavlja konkretan mehanizam za adresiranje upravo te nejednakosti, naročito u kontekstu razlika između opština.

⁴⁰ Primjeri dobre prakse i primjenjivi modeli: 1. Co-management sistem Savjeta Evrope
Predstavlja jedan od najrazvijenijih modela participativne demokratije u Evropi. Kroz zajedničko tijelo koje čine predstavnici vlada i omladinskih organizacija, mladi direktno učestvuju u donošenju odluka o prioritetima, programima i budžetu omladinskog sektora. Ovaj model omogućava stvarno dijeljenje odgovornosti i uticaja između institucija i mladih. 2. Regional Youth Cooperation Office (RYCO)
Kao regionalna međuvladina organizacija, RYCO funkcioniše kroz model koji kombinuje institucionalno i omladinsko predstavljanje, čime osigurava da programi i politike reflektuju i prioritete vlada i potrebe mladih. Ovaj pristup predstavlja relevantan primjer za kontekst Zapadnog Balkana, uključujući Crnu Goru.

⁴¹ Ko-kreativni modeli podrazumijevaju ravnopravno partnerstvo mladih i institucija u svim fazama kreiranja politika, programa i participativnih procesa – od osmišljavanja do evaluacije, ovaj model podrazumijeva njihovo učešće od samog početka procesa. To je najviši nivo participacije, koji prevazilazi puke konsultacije i daje mladima stvarnu moć da oblikuju ishode.

Takođe, ova mjera je kompatibilna sa prethodno analiziranom podrškom ko-kreativnim modelima (40,8% pozitivnih) – obje se zalažu za sistemsko, a ne ad hoc uključivanje mladih, te za stvaranje predvidivog i pravičnog okvira.

Preporuka 3: Razviti formalne mehanizme koordinacije između lokalnih samouprava i nacionalnih institucija, kako bi stavovi mladih sa lokalnog nivoa bili sistematski reflektovani u nacionalnim politikama

Potrebu za formalnom koordinacijom između lokalnog i nacionalnog nivoa je prepoznata u velikoj mjeri jer više od polovine, 51,0% podržava ovu mjeru, čime su jasno poručili da njihovi stavovi ne smiju ostati zarobljeni samo na lokalnom nivou, već da moraju uticati i na nacionalne politike. Neutralan stav izrazilo je 41,1% ispitanika, što upućuje na to da značajan dio mladih nije dovoljno upoznat s konkretnim mehanizmima koordinacije ili nije siguran kako bi oni funkcionisali u praksi. Istovremeno, negativno se izjasnilo svega 7,9% ispitanika. Ovakva raspodjela govori o visokom stepenu opšteg slaganja s idejom sistemskog povezivanja nivoa vlasti, uz istovremenu potrebu za dodatnim pojašnjenjem i konkretizacijom načina na koji bi ta koordinacija trebalo da izgleda.

Takođe, ova mjera se nadovezuje na ranije analiziranu podršku ko-kreativnim modelima (40,8% pozitivnih) i minimalnim standardima na lokalnom nivou (47,1% pozitivnih). Ko-kreacija osigurava da mladi i institucije zajedno rade na rješenjima; minimalni standardi osiguravaju da sve opštine pružaju jednake mogućnosti; a koordinacija između nivoa vlasti osigurava da se ti lokalni naponi ne gube, već da utiču na nacionalne politike.

Preporuka 4: Uvesti obavezno uključivanje mladih i omladinskih organizacija u sve faze izrade politika, strategija i zakona koji se na njih odnose

Jedna od najbitnijih preporuka je uvođenje obaveze da se mladi i omladinske strukture/organizacije uključe u izradu politika, strategija i zakona koji se na njih odnose. Rezultati pokazuju visok nivo podrške – ukupno 55,0% ispitanika izrazilo je pozitivan stav. Pri tome, 21,1% se slaže (ocjena 4), dok se čak 33,9% ispitanika u potpunosti slaže (ocjena 5). Neutralnu poziciju zauzima 36,2% ispitanika, što je nešto niže u odnosu na prethodne stavke (gdje je neutralnih bilo između 40% i 44%). Negativan stav izrazilo je svega 8,9% ispitanika, što je takođe među najnižim procenatima protivljenja. Ova mjera je kompatibilna sa prethodno analiziranom podrškom ko-kreativnim modelima i minimalnim standardima na lokalnom nivou ali ide korak dalje nezagovarajući samo zajedničko osmišljavanje (ko-kreacija), već se traži obaveza da se to sprovede u svim fazama kreiranja politika, strategija i zakona. Uvođenje obaveze umjesto dobrovoljnosti ili deklarativne podrške pokazuje da mladi ne žele da njihovo uključivanje zavisi od dobre volje pojedinaca u institucijama, već da ono bude institucionalizovano i pravno utemeljeno. Kada je uključivanje obavezno, ono postaje predvidivo, mjerljivo i podložno kontroli što je upravo ono što bi moglo da izgradi povjerenje koje trenutno nedostaje.

Preporuka 5: Uvesti obavezne obuke za javne službenike i donosiocje odluka o principima smislenog učešća mladih

Ispitanici su u velikoj mjeri prepoznali važnost obaveznih obuka za javne službenike i donosiocje odluka o principima smislenog učešća mladih – čak 56,3% podržava ovu mjeru, pri čemu se više od trećine (36,2%) u potpunosti slaže. Neutralnih je 34,2%, dok se svega 9,5% ispitanika protivi. Ovaj visok nivo podrške posebno je značajan jer se nadovezuje na prethodnu preporuku o obaveznom uključivanju mladih u izradu politika – bez adekvatno obučanih službenika, ta obaveza lako može ostati puka formalnost, gdje se konsultacije sprovedu bez stvarnog uticaja, a mladi se tretiraju kao dekoracija. Obuke su, dakle, ključne da bi institucionalne obaveze zaživjele u praksi.

Preporuka 6: Razviti mehanizme za uključivanje marginalizovanih grupa, mladih iz ruralnih sredina, manjinskih zajednica, socio-ekonomski ugroženih porodica, mladih sa invaliditetom i mladih žena

Za potrebu razvoja mehanizama za uključivanje marginalizovanih grupa, mladih iz ruralnih sredina, manjinskih zajednica, socio-ekonomski ugroženih porodica, mladih sa invaliditetom i mladih žena, rezultati su pokazali izuzetno visok nivo podrške. Ukupno 55,6% ispitanika podržava ovu mjeru, pri čemu se 37,2% u potpunosti slaže, što je najveći procenat potpune saglasnosti u ovoj prvoj seriji pitanja. Neutralan stav ima 36,8% ispitanika, dok se svega 7,6% protivi. Ovako visoka podrška, uz najveći procenat potpunog slaganja, jasno ukazuje da mladi ovu mjeru smatraju apsolutnim prioritetom: bez ciljanog uključivanja marginalizovanih grupa, participacija ostaje privilegija, a ne pravo.

Preporuka 7: Uvesti programe kako bi se mladima približile lične i društvene koristi njihovog aktivnog učešća

Kada su mladi pitani o potrebi razvijanja programa koji bi im približili lične i društvene koristi uključivanja u donošenje odluka, te posljedice pasivnosti, rezultati su pokazali visok nivo podrške i to 51,9% ispitanika izrazilo je pozitivan stav, pri čemu se 32,2% u potpunosti slaže. Neutralnu poziciju zauzima 38,8% ispitanika, dok se negativno izjasnilo 9,3%. Podizanje svijesti ne podrazumijeva samo informisanje o postojanju mehanizama, već i stvaranje razumijevanja zašto je učešće važno, kako za pojedinca (razvoj vještina, uticaj na sopstvenu budućnost, osjećaj pripadnosti) tako i za društvo u cjelini (kvalitetnije politike, veće povjerenje u institucije, jačanje demokratije). Visok procenat neutralnih odgovora ukazuje na to da mladi prepoznaju značaj ovakvih programa, ali možda nisu sigurni kako bi oni izgledali u praksi ili koliko bi zaista bili efikasni bez istovremenih promjena u institucionalnom okruženju.

6.2. Preporuke za jačanje kapaciteta, inkluzije i podržavajućeg okruženja za učešće mladih

Preporuka 8: Uvesti obavezne kontinuirane obuke za nastavnike, socijalne radnike i zdravstveno osoblje za prepoznavanje rizika (nasilje, mentalni problemi, zanemarivanje) i zaštitu mladih, povezujući ih sa participativnim mehanizmima

Kada su ispitanici procjenjivali preporuku „Obuke za nastavnike, socijalne radnike i zdravstveno osoblje za prepoznavanje rizika i zaštitu mladih“, zabilježen je visok nivo podrške među svih šest analiziranih stavki – čak 62,5% ispitanika izrazilo je pozitivan stav. Neutralnih je 32,2%, a negativnih svega 5,3%. Ovako visok procenat potpunog slaganja ukazuje na to da mladi prepoznaju ključnu ulogu ovih profesionalaca u stvaranju sigurnosne mreže, koja je preduslov za njihovo zdravlje odrastanje i spremnost za aktivno učešće u društvu.

Preporuka 9: Unapređenje školskog sistema za promociju nenasilja, interkulturalnog učenja, kohezije, građanskih prava i obaveza

Posebno visok nivo slaganja zabilježen je i kod preporuke „Unapređenje školskog sistema za promociju nenasilja, interkulturalnog učenja, kohezije, građanskih prava i obaveza“ i to 60,8% ispitanika podržava unapređenje školskog sistema u pravcu izgradnje kulture mira i aktivnog građanstva dok je neutralnih 30,3%, a negativnih 8,9%.

Preporuka 10: Obezbijediti finansijsku i tehničku podršku organizacijama civilnog društva koje rade sa NEET mladima (mladi koji nisu u obrazovanju, zaposleni niti na obuci), kako bi im se omogućilo lakše zapošljavanje i integracija na tržište rada.

Na pitanje o podršci organizacijama koje se bave NEET mladima rezultati su pokazali visok nivo podrške – 58,8% ispitanika je pozitivno a neutralnih je 31,9%, a negativnih 9,2%. Ova mjera ukazuje na prepoznavanje potrebe za ciljanim resursima kojima bi se najranjivijoj grupi mladih omogućilo ne samo zapošljavanje, već i osnovni uslovi za bilo kakvo društveno uključivanje.

Preporuka 11: Ulaganje u programe za izgradnju vještina mladih (digitalnih vještina, medijske pismenosti, programi promocije mentalnog zdravlja, obrazovanje o klimatskim promjenama i životnoj sredini, sve sa naglaskom na vezu između ovih tema i bezbjednosti i mira, te na osnaživanje mladih za djelovanje)

Jedna od mjera koja je dobila izuzetnu podršku jeste ulaganje u digitalne vještine i to 62,9% ispitanika je pozitivno, a 44,1% se u potpunosti slaže. Neutralnih je 29,3%, najniži procenat neutralnih u ovoj grupi, dok se negativno izjasnilo 7,8%. Mladi prepoznaju da bez kritičke medijske pismenosti i znanja o bezbjednosti na internetu ne mogu ravnopravno učestvovati u savremenim participativnim procesima, niti se zaštititi od manipulacija i onlajn prijetnji.

Rezultati su pokazali da preporuka da Programi unaprijeđenja mentalnog zdravlja koje vode mladi (vršnjačka podrška, traumatska pomoć, rodno senzitivne usluge) ima izrazito visok nivo podrške u cjelokupnoj seriji i to 61,5% ispitanika je pozitivno, a čak 46,7% se u potpunosti slaže, što je najveći procenat potpunog slaganja među svih šest preporuka. Neutralnih je 31,3%, a negativnih svega 7,2%.

Kada je riječ o uvođenju obrazovanja o klimatskim promjenama, podrška je takođe veoma visoka, 59,5% ispitanika je pozitivno dok je neutralnih 31,9%, a negativnih 8,5%.

Sve navedene mjere karakteriše izuzetno visok nivo podrške, pozitivni stavovi se kreću od 58,8% do 62,9%, dok se procenat potpunog slaganja kreće između 39,1% i 46,7%. Neutralnih je relativno malo (29–32%), a negativnih svega 5–9%. Ovakvi nalazi potvrđuju da mladi ne vide ove mjere kao sporedne, već kao ključne preduslove bez kojih participacija ne može biti ni sigurna ni inkluzivna. Bez obučениh profesionalaca, škole koje promovišu nenasilje, podrške za NEET mlade, digitalne pismenosti, programa mentalnog zdravlja i klimatskog obrazovanja – svi formalni mehanizmi uključivanja ostaju nedostižni za one kojima je podrška najpotrebnija. Stoga ove preporuke čine neophodan temelj svake ozbiljne politike za smisleno učešće mladih.

Kada se svi navedeni rezultati posmatraju zbirno, može se zaključiti da mjere imaju izrazito visok nivo podrške među mladima. U prosjeku, oko 60% ispitanika ima pozitivan stav, što potvrđuje da većina mladih prepoznaje ove preporuke kao važne i potrebne. Neutralni stavovi se kreću oko 30–31%, što ukazuje da određeni dio mladih nema jasno formiran stav ili nije dovoljno upoznat sa konkretnim mjerama. Negativni odgovori su najmanje zastupljeni i u prosjeku iznose oko 7–8%, što pokazuje da postoji vrlo nizak nivo otpora prema ovim inicijativama.

Ispraživanje je pokazalo visok udio neutralnih stavova (30–40%) što se može tumačiti na nekoliko međusobno povezanih načina. S jedne strane, on odražava određenu dozu nesigurnosti mladih u vezi sa konkretnim mehanizmima participacije - i zastupljen je u odgovorima mladih koji nisu imali iskustvo učešća ili se ono svodi na konsultativne mehanizme, pa se tome može i pripisati opredjeljenje za srednju ocjenu iz opreza ili nedostatka informacija.

S druge strane, neutralnost može ukazivati na skepticizam prema institucionalnim obećanjima: mladi možda podržavaju ideju učešća, ali sumnjaju da će predložene mjere biti sprovedene na smislen način, posebno imajući u vidu da je ranije čak 49% ispitanika istaklo da ih institucije ne shvataju ozbiljno. Konačno, neutralni odgovori često predstavljaju i poziv na konkretizaciju - mladi nisu ni protiv ni za dok ne vide jasne, operative planove, rokove i odgovorne nosioce. Stoga, visok procenat ocjene 3 ne treba tumačiti kao nezainteresovanost, već kao indikator potrebe za dodatnim obrazloženjem, pilotiranjem određenih programa za omladinsko učešće i vidljivim primjerima dobre prakse koji bi mladima pomogli da pređu iz neutralnog u aktivno opredjeljenje za promjene.

Istraživanjem i analizom uočili smo i potrebu da se razviju akcioni planovi na lokalnom nivou na osnovu već potpisanih memoranduma sa opštinama uz jasne ciljeve, rokove i odgovorne institucije. Naravno ova aktivnost bi se dodatno ojačala ukoliko bi se akcioni plan usvojio i na državnom nivou, jer je veliki broj institucija koje bi na državnom nivou bile nadležne za sprovođenje ovih preporuka. Osim toga trebalo bi razviti komunikacione pristupe koji ne samo da informišu mlade o mogućnostima učešća već grade povjerenje, motivaciju i osjećaj pripadnosti kroz autentične priče, iskustva i vidljive rezultate participacije. Da mladi vide da je participacija moguća i ostvarljiva i da im se kroz narativnu komunikaciju prikažu stvarni i kvalitetni primjeri uticaja mladih.

6.3. Reformski prioriteti – sistemsko uključivanje mladih u procese donošenja odluka

Na osnovu provedenog istraživanja, u kojem je 49% mladih navelo da ih institucije ne shvataju ozbiljno, a 70,4% smatra da uključenost nije jednaka za sve, izdvajaju se tri ključna reformska prioriteta. Oni direktno adresiraju najveće prepreke i imaju najveći potencijal da transformišu participaciju mladih iz deklarativne u stvarnu i inkluzivnu i određuju glavne institucionalne nosioce ovih promjena: Skupštinu Crne Gore, Ministarstvo sporta i mladih, Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija i lokalne samouprave sa svojim organima.

6.3.1. Uvođenje obaveze smislenog uključivanja mladih u sve faze kreiranja javnih politika i propisa

Najveći procenat mladih (49%) smatra da institucije ne uzimaju njihovo mišljenje ozbiljno. Riječ je o sistemskom problemu koji se ne može riješiti dobrovoljnim aktivnostima – potrebna je zakonska obaveza koja će donosiocima odluka onemogućiti da zaobiđu mlade. Takođe, 55% ispitanika podržava ovu mjeru (najveća podrška među svim mjerama direktne participacije), a čak 33,9% se u potpunosti slaže.

Ovaj reformski prioritet podrazumijeva izmjene Zakona o mladima i drugih relevantnih zakona kojima će se povećati obavezna uključenost mladih u izradu svih politika, strategija i zakona koji se na njih odnose (od analize stanja, preko nacрта, do evaluacije), usvajanje podzakonskih akata kojima će se detaljnije urediti način i modaliteti uključenosti mladih u sve navedene procese kao i povećanje odgovornosti rukovodilaca u institucijama za neprovođenje konsultacija.

6.3.2. Uspostavljanje minimalnih standarda za participaciju mladih na lokalnom nivou sa ciljanim mjerama za marginalizovane grupe

Percepcija da uključenost nije jednaka (70,4%) i da je učešće dostupno samo određenim grupama (24,3%) ukazuje na duboku teritorijalnu i socijalnu nejednakost.

Bez obavezujućih standarda, opštine će i dalje različito tretirati mlade, a oni iz ruralnih sredina, manjinskih zajednica i ranjivih grupa ostati isključeni.

Podrška ovoj mjeri iznosi 47,1% (27% potpuno slaganje), dok je mehanizme za marginalizovane podržalo čak 55,6% ispitanika (37,2% potpuno slaganje).

Rad na ovom refomskom prioritetu podrazumijevao donošenje podzakonskih akata o minimalnim standardima participacije mladih na lokalnom nivou uz akcenat na uvođenje namjenskih kvota ili ciljanih mjera za uključivanje mladih iz ruralnih sredina, manjinskih zajednica, socio-ekonomski ugroženih porodica, mladih sa invaliditetom i mladih žena kao i obezbjeđivanje finansijske podrške (prevoz, dnevnice) za učešće mladih iz udaljenih sredina.

6.3.3. Obavezne obuke za javne službenike i donosioce odluka o principima smislenog učešća mladih

Bez promjene institucionalne kulture, sve formalne obaveze ostaju mrtvo slovo na papiru. Mladi su jasno iskazali da im nedostaje ozbiljan odnos institucija – 49% ih navodi kao najveću prepreku. Obuke su preduvjet da službenici razumiju razliku između puke konsultacije i ko-kreacije, važnost povratne informacije i načine za uključivanje marginalizovanih grupa. Ovu mjeru podržava 56,3% ispitanika, a 36,2% se u potpunosti slaže, što je među najvišim nivoima podrške.

Ovo naročito podrazumijeva uključivanje obaveznog modula o smislenom učešću mladih u programe stručnog usavršavanja za sve državne službenike sa posebnim fokusom na rukovodeće pozicije i službenike u sektorima mladi, obrazovanje, socijalna politika, zdravstvo i lokalna samouprava.

7. Zaključak i put naprijed

Smisleno učešće mladih u procesima donošenja odluka predstavlja jedan od ključnih preduslova za demokratsku otpornost, društvenu koheziju i održivi mir u Crnoj Gori. Rezultati istraživanja i analiza predstavljeni u ovom policy paperu nedvosmisleno ukazuju na to da Crna Gora danas stoji pred ključnom razvojnom odlukom: da li će zadržati postojeći model formalnog, konsultativnog i često simboličkog uključivanja mladih, ili će napraviti odlučujući iskorak ka smislenom, institucionalizovanom i uticajnom učešću mladih u procesima donošenja odluka. Iako normativni i institucionalni temelji postoje i u velikoj mjeri su usklađeni sa evropskim i međunarodnim standardima, uključujući Agendu Ujedinjenih nacija „Mladi, mir i bezbjednost“, praksa pokazuje da participacija mladih i dalje dominantno ostaje na nivou konsultacija, bez stvarnog uticaja na ishode javnih politika.

Posebna vrijednost ovog policy papera leži u činjenici da je razvijen u okviru projekta Youth Promise for Peace, koji je omogućio da se perspektive i iskustva mladih iz različitih lokalnih zajednica direktno reflektuju u analizi i preporukama. Time se potvrđuje da participacija mladih nije samo tema politike, već i metoda njenog oblikovanja.

Empirijski nalazi potvrđuju da mladi učestvuju u određenim oblicima participacije, ali značajan broj njih nema iskustvo uključivanja ili ne vidi konkretne rezultate svog angažmana. Posebno je zabrinjavajuće što percepcija da institucije ne uzimaju mišljenje mladih ozbiljno predstavlja najizraženiju prepreku, dok istovremeno veliki procenat mladih smatra da njihovi stavovi nemaju uticaj na odluke. Ovakva kombinacija formalnog uključivanja i suštinske nemoći stvara tzv. participativni paradoks – mladi su prisutni u procesima, ali bez stvarne moći da ih oblikuju.

Ključni nalaz koji prožima čitavo istraživanje jeste da mladi ne odbijaju participaciju. Naprotiv, oni pokazuju spremnost za angažman, prepoznaju značaj svog učešća i podržavaju konkretne mjere koje bi unaprijedile njihovu ulogu u kreiranju javnih politika. Problem nije u motivaciji mladih, već u načinu na koji ih institucije uključuju. Analiza institucionalnog okvira pokazuje da ključni problem ne leži u nedostatku mehanizama, već u njihovoj ograničenoj funkcionalnosti. Savjetodavna tijela, strategije i konsultativni procesi postoje, ali su najčešće bez obavezujućeg karaktera, bez jasnih procedura za uključivanje mladih u sve faze donošenja odluka i bez systemske povratne informacije. Time se odgovornost institucija razvodnjava, a participacija ostaje proceduralna, a ne transformativna.

Dodatno, rezultati ukazuju na izražene nejednakosti u pristupu participaciji. Učešće je često dostupnije mladima iz urbanih sredina i onima koji su već povezani sa organizacijama ili institucijama, dok su marginalizovane grupe, mladi iz ruralnih područja i socio-ekonomski ugroženi mladi znatno manje uključeni. Time participacija gubi svoj demokratski karakter i postaje selektivna, umjesto univerzalna.

Ovaj jaz između formalnog i smislenog učešća nije tehničke prirode. Riječ je o sistemskom problemu koji se ogleda u nekoliko ključnih dimenzija. moć da utiču.

Prvo, dominacija konsultativnog modela u kojem su mladi pozvani da iznesu mišljenje, ali bez garancije da će ono biti integrisano u konačne odluke, stvara participativni paradoks: mladi formalno učestvuju, ali suštinski nemaju moć da utiču. Drugo, izostanak obavezne povratne informacije i transparentnosti dodatno učvršćuje percepciju da je učešće mladih simbolično, a ne suštinsko.

Treće, fragmentacija između lokalnog i nacionalnog nivoa, kao i neujednačena primjena mehanizama širom zemlje, čine participaciju privilegijom malobrojnih, umjesto univerzalnim pravom.

Visok nivo podrške koji su mladi iskazali prema konkretnim preporukama a posebno onima koje uvode obavezu uključivanja mladih u sve faze kreiranja politika, uspostavljanje minimalnih standarda na lokalnom nivou, razvoj mehanizama koordinacije između lokalnog i nacionalnog nivoa, kao i ciljano uključivanje marginalizovanih grupa potvrđuje da mladi ne traže povlašćen položaj, već pravičan, predvidiv i odgovoran institucionalni okvir. Njihova podrška ko-kreativnim modelima jasno ukazuje na želju da budu ravnopravni partneri, a ne puki konsultanti.

Njihovo insistiranje na obaveznim obukama za javne službenike govori o svijesti da institucionalna kultura mora biti promijenjena kako bi participacija zaživjela u praksi. Istovremeno, izuzetno visok nivo podrške mjerama koje se odnose na stvaranje podržavajućeg okruženja programi mentalnog zdravlja, obuke za profesionalce koji rade sa mladima, unapređenje školskog sistema za promociju nenasilja i aktivnog građanstva, ulaganje u digitalne vještine i medijsku pismenost pokazuje da mladi jasno prepoznaju da participacija ne može biti smislena ukoliko nije praćena sigurnim, inkluzivnim i podržavajućim okruženjem. Ove mjere nijesu sporedne već su one temelj bez kojeg svi formalni mehanizmi uključivanja ostaju nedostižni za one kojima je podrška najpotrebnija.

Put naprijed zahtijeva jasnu političku volju i institucionalnu posvećenost transformaciji, a ne samo deklarativnu podršku. Implementacija preporuka iz ovog dokumenta treba da bude shvaćena kao proces sistemske promjene, a ne jednokratna intervencija, uz kontinuirano praćenje, evaluaciju i prilagođavanje mehanizama učešća mladih.

Zaključno, ovaj policy paper ne zagovara samo unapređenje položaja mladih on zagovara unapređenje demokratije u Crnoj Gori. Smisleno učešće mladih nije pitanje dobre volje institucija, već pitanje demokratskog standarda, ljudskih prava i dugoročne društvene stabilnosti. U svijetu u kojem je svega 2,9% parlamentaraca globalno mlađe od 30 godina, a 76% mladih smatra da ih političari ne slušaju, pitanje participacije mladih postaje pitanje demokratskog legitimiteta.

Agenda Ujedinjenih nacija „Mladi, mir i bezbjednost“ (YPS) jasno prepoznaje da održivi mir nije moguć ukoliko mladi nijesu zastupljeni u političkom životu i ukoliko nemaju stvaran prostor za uticaj na odluke koje oblikuju njihovu budućnost. U tom smislu, participacija mladih nije samo demokratsko, već i bezbjednosno pitanje. Isključivanje mladih iz procesa odlučivanja produbljuje političku distancu i polarizaciju, dok njihovo smisleno uključivanje doprinosi legitimitetu institucija i stabilnosti društva. Crna Gora danas ima priliku da ovaj izazov pretvori u razvojnu prednost. U procesu evropskih integracija, kvalitet participacije mladih postaje indikator demokratske zrelosti i institucionalne odgovornosti. Ukoliko se smisleno učešće mladih integriše kao standardna praksa u radu institucija na nacionalnom i lokalnom nivou, Crna Gora može napraviti odlučujući iskorak od simboličkog uključivanja ka stvarnom partnerstvu sa mladima. Takav iskorak ne bi samo unaprijedio položaj mladih, već bi doprinio jačanju demokratskog legitimiteta, društvene otpornosti i dugoročnog mira. Put naprijed zahtijeva hrabrost da se prizna da formalni mehanizmi nijesu dovoljni, spremnost da se institucionalna kultura promijeni, i posvećenost da se mladi tretiraju kao ravnopravni partneri, a ne kao korisnici politika ili dekoracija participativnih procesa.

Ključna poruka ovog dokumenta jeste da Crna Gora mora napraviti jasan iskorak sa formalnog na smisleno učešće mladih. To podrazumijeva prelazak sa modela u kojem su mladi konsultovani na model u kojem su ravnopravni partneri u donošenju odluka.

Mladi su to jasno poručili kroz svoje odgovore: ne žele da budu samo konsultovani već žele da budu saslušani, uvaženi i da zajedno sa institucijama kreiraju politike koje oblikuju njihovu sadašnjost i budućnost. Na institucijama je da li će na taj poziv odgovoriti.

